

Turvallisesti verkossa

Opas lasten ja nuorten kanssa työskenteleville

Näkökulmia ja vinkkejä digitalisoituvaan arkeen

Sisällysluettelo

Johdanto	2
1. Mitä on sosiaalinen media ja verkkomaailma	2
2. Mitä on medialukutaito	3
3. Mitä on mediakriittisyys	3
4. Tietosuojaa lapsen ja nuoren näkökulmasta	4
Mitä tietosuojalla tarkoitetaan?	4
5. Mitä henkilötieto ja henkilötietojen käsittely on?	5
6. Lapsen oikeudet, itsemääräämisoikeus ja osallisuus tietosuojassa	5
6.1 Vastuu tietosuojan toteutumisesta	6
7. Ikärajat verkossa	7
8. Yksityisyys	8
9. Tietosuojalainsäädäntö suhteessa kasvatus- ja ohjaustehtävissä toimiville	9
10. Huoltajien näkökulma tietosuojaan	9
11. Perehtyminen tietosuojaoikeuksiin, palveluiden käyttöehtoihin ja yksityisyysasetuksiin	10
12. Verkon ja sosiaalisen median riskit	11
13. Sosiaalisen median ja muiden verkkopalveluiden käytön vaikutus tunne-elämään ja tunnetaitoihin	13
13.1. Nettikiusaaminen	16
13.1.1 Hieman kiusaajasta	17
13.2. Grooming	17
13.3. Mikä verkkomaailmassa kouruttaa?	19
13.4. Verkkomaailman hyödyt	20
14. Verkkomaailman käyttäminen, ohjeita ja vinkkejä	21
14.1. Ajatuksia siitä, miten ja mitä lapsen ja nuoren kanssa voisi keskustella	21
14.2 Muutama muistisääntö turvalliseen verkkokäyttämiseen	22
15. Mediataitojen kehittäminen ja kehittyminen	25
16. Tietomurrot ja tietovuodot ja niihin varautuminen	25
16.1. Kyberrikollisuus ja kyberrikolliset	25
16.2. Tietojen kalastelu	26
16.3. Käyttäjätilien suojaaminen	26
16.4. Miten tietomurroilta suojaudutaan?	27
16.5. Tietovuodot ja niihin reagointi	28
16.6. Mitä evästekäytännöt ovat, mitä ne tarkoittavat?	28
16.7. Miten algoritmit toimivat?	28
17. Lopuksi	29

Johdanto

Tämän opaskirjan tarkoituksena on antaa vinkkejä sekä tietoa verkkomaailmasta. Verkkomaailma käsite on valittu oppaaseen niin sanotuksi yleiskäsitteeksi, jonka alle asettuvat sekä sosiaalinen media eri alustoineen, että erilaiset pelialustat, järjestelmät ja viestintäkanavat, kuten sähköposti ja pikaviestipalvelut. Opas on jaettu tietosuojan lainsäädännölliseen puoleen, käyttäjien vastuisiin ja velvollisuuksiin sekä nettietikettiin ja yleiseen käyttäytymiseen verkkomaailmassa. Opas ei kuvaa pelkästään pelkästään verkkomaailman kauhukuvia ja haittoja, vaan taustalla on aito halu tehdä verkosta kaiken ikäisille turvallinen ja miellyttävä tapaamispaikka ja ehtymätön tiedon väylä. Oppaan tarkoituksena ei ole pelkästään lasten ja nuorten oikeuksien kuvaaminen vaan olemme halunneet nostaa esille myös lasten ja nuorten vastuut verkkomaailmassa ja tietosuojassa. Verkkomaailman käytöstapojen opettelu ei ole sananvapauden riistämistä vaan ihan tavallisten hyvien tapojen opettelua.

Sosiaalinen media on ryhmä verkkopohjaisia sovelluksia, jotka rakentuvat Web 2.0:n tekniselle alustalle ja jotka mahdollistavat käyttäjäsällön luomisen ja jakamisen. Sosiaalinen media on teknologian, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja käyttäjäsällön yhdistävä sateenvarjokäsite. (Laaksonen, Matikainen & Tikka). Verkkomaailmaa käyttää päivittäin yli kolme miljardia ihmistä erilaisilla alustoilla ja sovelluksilla. Lasten ja nuorten maailmassa älypuhelin on välttämättömyys ja miltei erottamaton osa elämää. Aikanaan esimerkiksi sosiaalinen media nähtiin lapsen ja nuoren elämästä irrallisena toimintana, lähes harrastuksen kaltaisena, mutta nykyään sosiaalisen median maailma nivoutuu saumattomasti fyysisen maailman kanssa yhdeksi kokonaisuudeksi, nuoren elämäksi. Verkkomaailma ei kuitenkaan ole niin suoraviivaisen yksinkertainen kuin voisi kuvitella ja olemme vasta oppimassa sitä, mitä mahdollisuuksia se antaa, millaisia haittoja siihen sisältyy ja toisaalta, millä tavalla siellä tulisi käyttäytyä.

Verkkomaailman haasteena on se, että virtuaalimaailma ja reaaliaikainen maailma saattavat sekoittua. Verkkomaailmaa käyttävät eivät aina ymmärrä algoritmien vaikutusta omien kanaviensa uutisvirtaan, toisin sanoen sitä, kuinka paljon tuo media meidän käyttäytymistämme ja lukutottumuksiamme oikeastaan ohjaakaan. Medialukutaitomme muokkautuu yksipuolista mediasyötettä vastaavaksi, joten emme välttämättä osaa kyseenalaistaa saamaamme informaatiota, emme ole mediakriittisiä. Samalla meidän lukemis- ja kirjoittamistottumuksemme muuttuu ja osin rapautuu lyhyiden viestien ja emojiien maailmassa. Kirjoittamamme tyyli muuttuu sähkösanomatyylliseksi, nopeasti luettavaksi ja tällöin siitä katoaa tunne, jota kirjoitetulla kielellä voidaan tuottaa.

1. Mitä on sosiaalinen media ja verkkomaailma

Lasten ja nuorten mediankäytössä tärkein väline on puhelin, jonka kautta käytetään erityisesti pikaviestinpalveluja, somea, YouTubea ja mobiilipelejä. Kouluikäiset käyttävät Snapchatia, konsoli- ja tietokonepelejä sekä lyhyiden videoiden jakamiseen perustuvaa TikTokia huomattavasti enemmän kuin vanhempansa. Suomalaisten medioiden nettisivut, sanomalehdet ja Facebook ovat puolestaan aikuisten juttu. Lapsista vain 16 prosenttia sanoo käyttävänsä Facebookia edes joskus, aikuisilla vastaava luku on 83 prosenttia.

Nuoret käyttävät sosiaalista mediaa kavereiden kanssa viestittelyyn, tiedon etsimiseen, asioiden hoitamiseen sekä tylsinä hetkinä ajanvietteeksi. Nuorille on tärkeää olla tavoitettavissa ja yhteydessä kavereihin ja se on tärkein syy käyttää sosiaalista mediaa. Tarve olla läsnä voi kuitenkin muuttua paineeksi olla tavoitettavissa ja puhelimen ja netin äärellä jatkuvasti. Nuoret käyttävät pääsääntöisesti monia sosiaalisen median palveluita samanaikaisesti. Eri sovelluksia käytetään eri henkilöiden kanssa eri tarkoituksiin.

Verkkomaailma aiheuttaa myös painetta. Tälle median luomalle sosiaalisen paineen keventämiselle nuoret ehdottavat ratkaisuksi sosiaalisen median "pisteiden" poistoa. Somesta haluttaisiin piilottaa seuraajien ja tykkäysten lukumäärät, jotta kukaan ei määrittäisi arvoaan ihmisenä numeroiden perusteella. Nuoret esittävät, että somessa olisi esimerkiksi vaihtoehto, jolla saisi some-tilien seuraajat ja tykkäysmäärät pois näkyvistä. (Instagramissa tämä on jo mahdollista). Turun yliopistossa tehdyssä kyselytutkimuksessa nuorten medioiden aiheuttamasta sosiaalisesta paineesta näkyi suuria eroja ikäluokkien välillä. Kun kaikista vastaajista liki 16 prosenttia koki ulkonäköpaineita sosiaalisen median takia, 16–24-vuotiaista niitä koki peräti puolet ja 25–34-vuotiaistakin lähes kolmannes.

Mitä pidempään nuori on päivittäin sosiaalisessa mediassa ja alttiina kiilloitetuille kuville "tosielämästä", sitä varmemmin hän kärsii ahdistuksesta ja masennuksesta. Toisaalta sosiaalisessa mediassa nuoret voivat ajautua toimimaan terapeutteina toisilleen, mikä myös on omiaan lisäämään mielialaongelmia. (Kosola 2020).

2. Mitä on medialukutaito

Medialukutaito on kansalaistaito. Tätä taitoa tulee harjoitella ja arvioida kriittisesti. Medialukutaitoinen henkilö hallitsee medialaitteiden ja -palveluiden käytön, osaa hakea luotettavaa tietoa, ymmärtää median eri ilmiöitä ja pystyy sujuvaan vuorovaikutukseen hyvien viestintätaitojen avulla. Medialukutaito antaa valmiuksia lukea, tuottaa ja arvioida mediatekstejä kriittisesti. Kriittisyys tarkoittaa asiaan perehtymistä useiden eri lähteiden avulla sekä kykyä harjoittaa lähdekritiikkiä. Eri medioiden välillä on suurta vaihtelua esimerkiksi taustatutkimuksen tekemisessä.

Medialukutaitoa on myös kyky väitellä asioista sekä perustella omia mielipiteitä. Mediakriittinen lukija ymmärtää eri medioiden ilmiöitä ja kykenee rakentamaan aktiivisia yhteisöjä sosiaalisen median avulla.

3. Mitä on mediakriittisyys

Nykyisessä verkkomaailmassa korostuu etenkin kriittinen lukutaito. Koska nuoret viettävät varsin paljon aikaa erilaisissa verkkomaailmoissa, tiedon tai tekstin lähdettä, luotettavuutta ja tarkoitusta täytyy myös kyetä arvioimaan. Digiajalla syntyneet nuoret eivät kuitenkaan osaa automaattisesti navigoida verkkomaailmoissa taitavasti tai tulkita saatavilla olevaa tietoa. Näitä taitoja on opeteltava ja harjoiteltava, kuten muitakin taitoja elämässä. Nuorilla on erilaisissa tutkimuksissa havaittu olevan vaikeuksia etenkin kriittistä reflektointia ja pohtimista vaativissa lukemistilanteissa. Tekstin sisältöön liittyvän oikeellisuuden, sekä laajemmin tekstin

kokonaissisällön tulkinta on nuorille haastavaa. Koska nuorten arki täyttyy hyvin erilaisista mediasisällöistä, korostuvat täten myös tekstिताitovaatimukset ja mediakriittisyys. Mediakriittistä verkkomaailman käyttöä on esimerkiksi kyky pohtia eri sivustojen luotettavuutta, ts. millaisesta lähteestä on kyse, millä sivulla materiaali julkaistaan, onko julkaisija yleisesti tunnettu, kuuluuko julkaisija valtamediaan ja minkälaista muuta materiaalia sivustolla julkaistaan. Provosoivat tekstit ilman lähdeviitteitä on vahva signaali siihen, ettei sivustolla oleva tietoa ole luotettavaa. Toisaalta käytetyn tekstin kielioppivirheet, selkeys, huono suomen kieli ja puhekielisyys viittaavat myös epäluotettavaan lähteeseen.

4. Tietosuoja lapsen ja nuoren näkökulmasta

Mitä tietosuojalla tarkoitetaan?

Yleisesti tietosuojalla tarkoitetaan laillisia, toimialakohtaisia ja organisaatiokohtaisia periaatteita, joita sovelletaan henkilötietojen käsittelyyn. Sillä viitataan yksityisyyden suojaamiseen henkilötietoja käsiteltäessä, jolloin korostuu henkilötietojen käsittelijän ymmärrys salassa pidettävästä tiedosta, ja vaitiolovelvollisuudesta.

Tietosuojasta säädetään jo perustuslaissa, jossa on omat säädöksensä yksityisyydensuojalle ja, sille miten sen tulisi toteutua jokapäiväisessä elämässä. Yksityisyydensuoja muodostaa tietosuojan peruskallion ja yksityisyydensuojaan liittyvien periaatteiden tunteminen auttaa pitkälle myös tietosuojan kanssa.

Jokaisen henkilötietoja käsittelevän tulee sitoutua tietosuojalainsäädännössä kuvattuihin tietosuoja periaatteisiin. Näiden mukaisesti jokaisen tulee henkilötietoja käsitellessä varmistaa:

1. Henkilötietojen käsittely laillisesti ja huolellisesti
2. Yksityisyydensuoja turvaavia perusoikeuksia ei rajoiteta ilman laillista perustetta
3. Henkilötietojen käsittelyn tulee olla aina suunnitelmallista ja ohjeistettua
4. Henkilörekisteristä saa käyttää vain tehtävän hoitoon liittyviä rajattuja tietoja
5. Asiakkaalla on tiedonsaantioikeus häneen liittyvien henkilötietojen käsittelystä ja käsittelyn tarkoituksesta ja tätä on syytä käydä asiakkaan kanssa säännöllisesti läpi
6. Henkilöllä on oikeus tarkistaa itseään koskevat tiedot ja hänellä on oikeus myös pyytää niiden korjaamista tarvittaessa. Tarkastuspyynnöt tulee kirjata muistiin.

Tietosuoja on siis käytännön toimenpiteitä, joiden avulla varmistetaan henkilötietorekistereissä olevien tietojen suojaaminen olosuhteista riippumatta. Siihen sisältyy jokaisen henkilötietoja käsittelevän oma valppaus reagoida ja puuttua poikkeaviin tilanteisiin. Tietosuojan toteutuminen käytännössä vaatii valveutumista alati muuttuvassa digitaalisessa ympäristössä, osaamisen varmistamista ja eri järjestelmien käyttöoikeuksienhallintaa.

5. Mitä henkilötieto ja henkilötietojen käsittely on?

Henkilötiedolla tarkoitetaan mitä tahansa henkilöön liittyvää tietoa, joka voidaan liittää häneen ja joista henkilö on tunnistettavissa. Henkilötietoja ovat paitsi henkilön nimi, osoite tai henkilötunnus, myös valokuva, video, puhelin- tai luottokorttinumero, puhelu-, viesti- tai chattailutiedot sekä selailuhistoria. Samoin esimerkiksi, jokin erikoinen oirekuva, sairaus tai tunnuspiirre ulkonäössä ovat henkilötietoa.

Henkilötietojen käsittely puolestaan on esimerkiksi henkilötietojen keräämistä, säilyttämistä, käyttöä, siirtämistä ja luovuttamista. Kaikki henkilötietoihin kohdistuvat toimenpiteet henkilötietojen käsittelyn suunnittelusta, henkilötietojen käyttöön ja henkilötietojen poistamiseen ovat siis henkilötietojen käsittelyä.

Henkilötietojen käsittelijä on joko ihminen tai organisaatio, joka käsittelee henkilötietoja rekisterinpitäjän puolesta.

Vastuu lapsen henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuudesta on aina rekisterinpitäjällä tai henkilötietojen käsittelijällä eli sillä organisaatiolla, jonka tarkoituksiin henkilötietoja kerätään. Tietosuoja-oikeuksien käytännön toteutuminen edellyttää sitä, että lapsi on tietoinen oikeuksistaan ja osaa myös hyödyntää niitä. Lapsen erityisen suojan tarve henkilötietojen osalta on korostunut siksi, ettei lapsi välttämättä ymmärrä, että hänen henkilötietojaan käsitellään ylipäätään ja mitä se sitten käytännössä tarkoittaa. Lapsen ja usein aikuisenkin voi olla vaikea käsittää esimerkiksi sitä, että monet heidän käyttämänsä sosiaalisen median palvelut eivät ole vastikkeettomia, vaikka niiden käytöstä ei vaadittaisikaan rahallista korvausta. Vastikkeena toimivat tällöin rahan sijaan käyttäjän henkilötiedot, jotka käyttäjä itse luovuttaa palveluntarjoajalle.

6. Lapsen oikeudet, itsemääräämisoikeus ja osallisuus tietosuojassa

Tietosuoja-asetuksen mukanaan tuoma tärkeä muutos aiempaan oli se, että siinä huomioitiin erityisesti lapset ja heidän oikeutensa tietosuojaan. Asetusta edeltäneessä lainsäädännössä ei ollut nimittäin mitään lapsiin liittyviä säännöksiä eikä myöskään viittauksia lapsen oikeuksiin. Maailman digitalisoitumisen ja sähköisten palvelujen ja tuotteiden lisääntymisen myötä myös lapset ovat kuitenkin entistä enemmän läsnä näissä palveluissa ja lasten henkilötietoja käsitellään yhä enemmän eri organisaatioissa. Eräs asetuksen keskeinen tavoite onkin sopeuttaa lapsen oikeudet ja lapsen henkilötietojen suoja digitaaliseen aikaan, jota elämme.

Henkilötietoryhmistä erityisesti lapset tarvitsevat suojaa henkilötietojensa käsittelyn osalta, koska he eivät välttämättä ole perillä henkilötietoihin kytkeytyvistä riskeistä, saati omista oikeuksistaan. Erityistä suojaa lapset tarvitsevat etenkin silloin, kun heidän henkilötietojaan käytetään vaikkapa markkinointitarkoituksiin tai henkilö- ja käyttäjäprofiilien luomiseen. Oma lukunsa ovat myös suoraan lapsilta kerättävät henkilötiedot lapsille tarkoitettujen palveluiden toteuttamisen ”varjolla”. Tietosuoja-asetuksessa korostetaan lapsen oikeutta saada tietoa erilaisista henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä tilanteista helposti ymmärrettävässä muodossa sekä mahdollisuutta käyttää oikeuttaan henkilötietojen poistamiseen. Henkilötietoja käsittelevien tahojen tulee huomioida lasten ja nuorten erityisen suojan tarve ja suunnitella järjestelmät ja

prosessit sen mukaisesti, sekä ohjata lapsia ja nuoria henkilötietojen luovuttamiseen liittyvissä erilaisissa tilanteissa.

Itsemääräämisoikeus on tärkeä käsite tietosuojan taustalla. Käsite kattaa osittain samoja näkökulmia, kuin esimerkiksi yksityisyydensuoja, mutta se menee kuitenkin yksityisyydensuojan käsitettä pidemmälle, aina tiedolliseen omistusoikeuteen saakka.

Itsemääräämisoikeutta on esimerkiksi:

1. Oikeus olla ihmissuhteissa, elämäntavoissa ja harrastuksissa yksin, kotirauhan piirissä erilaisen valvonnan ja tiedonvälityksen ulottumattomissa.
2. Oikeus pysyä tuntemattomana yhteiskunnassa, eli oikeus pidäytyä julkisuudesta.
3. Oikeus päättää itseään koskevan informaation tarkastamisesta, tallentamisesta ja luovuttamisesta eli tietosuojasta.
4. Oikeus tulla arvioiduksi oikeassa valossa.
5. Oikeus omaan nimeen, kuvaan ja hahmoon eli tiedollinen omistusoikeus

Lapsen oikeuksia turvaamisessa lähtökohtana on, että lapsella on oikeus osallistua yhteiskunnan toimintaan sen kaikilla osa-alueilla kehityksensä mukaisesti. Osallisuutta korostavat oikeudet on otettava huomioon myös verkkomaailmassa turvaamalla lapsen mahdollisuudet osallistua digitalisaation ja mobiililaitteiden tuomiin erilaisiin mahdollisuuksiin. Lapsen oikeudet erityiseen suojaan ja muihin ihmis- ja perusoikeuksiin asettavat kuitenkin muille tahoille ja lapsen lähipiirille velvoitteita paitsi suojata ja kunnioittaa näitä oikeuksia, myös ohjeistaa lasta kunnioittamaan toisten lasten ja muiden ihmisten vastaavia oikeuksia. Turvallinen verkkomaailman tehdään yhdessä.

6.1 Vastuu tietosuojan toteutumisesta

Tietosuojan toteutumisessa ja toteuttamisessa on vastuu jokaisella henkilötietoja käsittelevällä, olipa kyseessä aikuinen tai lapsi, työntekijä tai asiakas. Vastuuseen liittyvissä painotuksissa on kuitenkin eroja riippuen siitä mikä rooli henkilötietojen käsittelijällä on.

Lapselle taataan jo mm. lapsen oikeuksien sopimuksen kautta vahvan osallistumisoikeuden ja oikeuden myös erityiseen suojaan. Nämä puolestaan asettavat muille lasten kanssa toimiville velvollisuuksia heidän oikeuksien turvaamisen osalta.

Vastuu lapsen oikeuksien ja tietosuojan toteutumisessa on valtiolla ja viranomaisilla sekä vanhemmilla, aikuisilla, yrityksillä, jotta he luovat riittävän turvalliset ympäristöt ja antavat lapsille riittävät taidot, jotta lapsen osallistuminen digitaaliseen kulttuuriin vastaa hänen oikeuksiaan ja lapset osaavat kunnioittaa myös muiden oikeuksia.

Ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä on lapsen vanhemmilla tai muilla huoltajilla. Vanhemmilla tai muilla lapsen huolenpidosta vastaavilla on siis ensisijainen vastuu siitä, että lapsen oikeudet toteutuvat perheympäristössä sekä myös verkkomaailman kontekstissa.

Valtiolla puolestaan on omat vastuunsa. Sen velvollisuus on taata, että muut tahot kuten yritykset, lapsen huoltajat ja lapset itse ovat tietoisia lapsen oikeuksista. Tehokkaat ja lapsiystävälliset oikeussuojakeinot ovatkin osa lapsen oikeuksien kokonaisvaltaista toteutumista myös verkkomaailman kontekstissa. Valtioiden tulisi varmistaa, etteivät markkinointi ja mainonta haittaa lasten oikeuksia, muun muassa kehottamalla yrityksiä noudattamaan tietosuojaan liittyviä säädöksiä. Samoin myös valtion tulisi huomioida, että digitaalinen media aiheuttaa erityistä huolta, sillä monet lapset saattavat joutua verkossa väkivallan kuten kiusaamisen tai hyväksikäytön uhriksi.

Yritysten rooli ja vastuu oikeuksien toteutumisessa on noussut viime vuosikymmeninä merkittävään rooliin yritysten vaikutusvallan kasvun vuoksi. Etenkin ICT-sektorilla yritykset ovat niitä, jotka suunnittelevat ja rakentavat käytännössä kaikki ne tietoyhteiskunnan palvelut, joita käytämme. Velvollisuus kunnioittaa henkilötietoja ja henkilön yksityisyydensuojaa koskee kaikkia yrityksiä niiden koosta, toimialasta tai yritysraenteesta riippumatta.

7. Ikärajat verkossa

Eniten keskustelua ja myös joitakin väärinkäsityksiä on herättänyt lapsiin liittyvä tietosuoja-asetuksen tuoma muutos ikärajojen osalta. Eli milloin lapsi voi itsenäisesti antaa suostumuksensa tietoyhteiskunnan palveluille henkilötietojensa käsittelyyn ja milloin tämän suostumuksen antaa lapsen vanhempi.

EU:n tietosuoja-asetuksen myötä alle 16-vuotiaan tulee saada vanhemmiltaan lupa käyttää henkilötietoja tallentavia verkkopalveluita. Kansallisesti voidaan säätää alempi ikäraja, joka on Suomessa säädetty 13 vuoteen. Nuoret verkossa -kyselyraportin perusteella nuoret kannattavat ikärajaksi juuri kolmeatoista. Lasta pitää suojata sosiaalisen median riskeiltä, mutta ei niin, ettei hänen oikeutensa osallistua toteudu.

Facebookin ikäraja on esimerkiksi 13 vuotta. Tätä nuoremman tai hänen puolestaan luodun tilin käyttäminen on käyttöehtojen vastaista. Samoin Facebook suosittelee 13–17-vuotiaita käyttäjiään jakamaan tietoaan vain ystävilleen. Tätä suositusikärajaa kannattaa noudattaa, koska esimerkiksi Facebookin yksityisyysasetukset ovat sen verran monimutkaiset, että lapsen saattaa olla vaikea saada selkoa niistä. Huomiona se, että lapset ja nuoret eivät välttämättä käytä Facebookia pääasiallisena sosiaalisen median kanavanaan. Usein lapset ja nuoret haluavat laatia Facebook profiiliin, jotta he voivat käyttää Facebook käyttäjätunnuksia muihin sosiaalisen median kanavien kirjautumisiin.

Instagramissa on 13 vuoden ikäraja, joka on määritelty suojaamaan lapsen yksityisyyttä netissä. Instagram ei kuitenkaan tarkista käyttäjänsä ikää erikseen, joten sovelluksella on paljon alle 13-vuotiaita käyttäjiä. Ennenkin kannattaa korostaa tapaa käyttää Instagramia oikein, kuin pelkästään katsoa ikärajaa.

Muiden sosiaalisen median ja sähköisten kanavien ikärajoiksi on määritetty seuraavia:

- Twitterin ikäraja on 13 vuotta ja sen käyttöehdot kertovat, että ikäraja on ehdoton.

- WhatsApp vaatii käyttäjältään vähintään 16 vuoden ikää. Sovelluksen käyttöön tarvitaan vain puhelinnumeron aktivointi, joten vaaditun ikärajan noudattamista ei valvota.
- Snapchatin ikäraja on 13 vuotta, mutta sovelluksen saa helposti käyttöönsä lataamalla sen puhelimeen ja synkronoimalla omat yhteystiedot sovellukseen. Käyttäjän alaikäraja on 13 vuotta ja videoiden katselua on rajattu niin, että alle 18-vuotiaille sopimattomia videoita voi katsoa vain yli 18-vuotiaat, rekisteröityneet käyttäjät. Antamalla väärän iän voivat alaikäisenkin kirjautua käyttäjäksi.

EU:n tietosuoja-asetuksen 8 artiklan perusteella sellaiset tietoyhteiskunnan palvelut, jotka käsittelevät lasten henkilötietoja, vaativat useimmissa tapauksissa lapsen vanhemman suostumuksen, mikäli lapsi on alle kansallisesti määritellyn ikärajan. Käytännössä alle 13-vuotiaat tarvitsevat huoltajansa suostumuksen voidakseen käyttää näitä palveluja. Tietosuoja-asetuksen perusteella palveluita tarjoavan tahon on toteutettava kohtuulliset toimenpiteet suostumuksen hankkimiseen vanhemmalta.

Yhteenvedona ikärajaan liittyvien käytäntöjen osalta voidaan sanoa, että kiinteä ikäraja jättää huomioimatta sen, että lapset kehittyvät omaa tahtiaan eivätkä kaikki 13-vuotiaat välttämättä ole valmiita tekemään päätöksiä henkilötietojensa käsittelystä. Yksilölliseen kehitykseen liittyy myös se, että lapsi voi olla riittävän kypsä päättämään yhteen palveluun liittymisestä ja henkilötietojen käsittelystä ja toisaalta hän tarvitsee suojaa toisen palvelun keräämien henkilötietojen osalta. Tämä riippuu esimerkiksi siitä mitä tietoa palvelu kerää ja millaista tietoa siellä jaetaan, sekä näihin seikkoihin kytkeytyvistä riskeistä.

8. Yksityisyys

Yksityisyyden määrittelyä on pidetty haastavana ja esimerkiksi kansallisessa lainsäädännössä tästä on sujuvasti luovuttu siten, ettei sen osalta ole tarkkaa määrittystä tehty, vaikka se käsitteenä säädösteksteissä esiintyykin. Haastavaksi yksityisyys on koettu esimerkiksi siitä syystä, että se saattaa ilmetä eri tilanteissa eri tavoin. Yksityisyys on oikeutena samalla myös hyvin suhteellinen asia, joka voi olla samaan aikaan alisteinen muille lainsäädännöille, esimerkiksi toimialaa koskeva lainsäädäntö.

Mitä yksityisyys sitten on?

- Yksityisyyttä on oikeus olla yksin ja ilman häirintää omassa henkilökohtaisessa yksityisyyden piirissä.
- Yksityisyys on henkilötietojen kontrollia. Yksityisyys samaistuu siis henkilötietoja koskevaan itsemääräämisoikeuteen.
- Yksityisyys on henkilön oikeutta kontrolloida suhteita lähimpään elinpiiriinsä.
- Yksityisyys kattaa henkilökohtaisia oloja koskevan informaation hallussapidon ja käytön eettiset ja lailliset ehdot.

Lapsen yksityisyydensuojan näkökulmasta lapsella on samat perustuslailliset oikeudet yksityisyyden suojaan kuin aikuisellakin. Suomen perustuslaki määrittää, että kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton ja tämä koskee myös lapsen

sosiaalisessa mediassa lähetettyjä ja saamia viestejä.

Lapsen sijoitukseen ja holhoukseen sekä yksityisyyteen liittyvä lainsäädäntö tarkoittaa sitä, että lapsella on oikeus omaan kirjesalaisuuteensa, johon sisältyy kaikki viestintä niin verkkomaailmassa, kuin kirjeitsekin. Nykyisessä digitalisoituvassa maailmassa voidaankin sanoa, että kirjesalaisuus on laajentunut viestintäsalaisuudeksi. Tärkeimpänä tulee olla lapsen etu ja se, millaisesta asiasta on kyse suhteutettuna lapsen ikään ja kehitystasoon.

Pääperiaate on se, että vanhemmalla ei ole oikeutta lukea lapsen viestejä, mutta jos herää epäily siitä, että lapsen turvallisuus ei ole taattu, laki lapsenhuollosta määrittelee vanhemmalle jopa velvollisuuden selvittää asiaa. Luottamus lapseen on kuitenkin oltava ensisijainen lähtökohta, eli keskustelu tilanteesta lapsen kanssa on tärkeää. Lapselle pitää aina antaa mahdollisuus kertoa asiasta itsenäisesti.

9. Tietosuojalainsäädäntö suhteessa kasvatus- ja ohjaustehtävissä toimiville

Kasvatusalan eri ammattilaisten toiminnassa käsitellään runsaasti lasten henkilötietoja. Tällaisessa toimintaympäristössä toimiessa tietosuoja-asetuksen velvoitteet ja muut lasten henkilötietojen käsittelyssä huomioitavat seikat korostuvat erityisesti. Lapsen henkilötietojen suoja on huomioitava niin varhaiskasvatuksessa, sijaishuollossa, kouluissa kuin erilaisissa järjestöissä ja harrastustoiminnassakin.

Kasvatus- ja ohjaustehtävissä työskentelevien käsitellessä lasten henkilötietoja perustuu käsittely tällöin hyvin pitkälti lakiin. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilötietojen käsittely on tarpeen, ellei jopa välttämätöntä rekisterinpitäjän tai henkilötietojen käsittelijän lakisääteisten velvoitteiden ja kirjaamistarpeen noudattamiseksi, yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai julkisen vallan käyttämiseksi.

Henkilötietojen osalta tärkeintä on se, että henkilötietojenkäsittelyn perusteet ja tavat on käyty lapsen kanssa ikätason mukaisesti läpi. Lapsen ja nuoren kanssa on hyvä puhua esimerkiksi siitä, millaisia kirjauksia hänestä tehdään, kuka niitä tekee, miten usein kirjauksia tehdään, kuka niitä lukee, mihin tiedot on tallennettu ja miten hän itse pääsee tutustumaan omien henkilötietojensa käsittelyyn.

10. Huoltajien näkökulma tietosuojaan

Lapsen huoltajilla tai huollosta vastaavilla on tärkeä asema lapsen henkilötietojen suojan ja muiden oikeuksien toteutumisessa verkkomaailmassa. Vaikka vastuu lapsen henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuudesta kuuluukin rekisterinpitäjälle, huoltajilla on suuri vaikutusvalta esimerkiksi siihen, mitä laitteita tai palveluja lapsi verkossa käyttää. Lisäksi tietosuoja-asetuksen turvaamat oikeudet esimerkiksi tietojen poistamiseen tai muuhun henkilötietojen hallintaan voivat toteutua tosiasiallisesti vain siinä tapauksessa, että lapsi tietää niistä ja osaa niitä myös hyödyntää.

Lapsen vanhemmat tai muut huoltajat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Tarkemmin tästä on säädetty lastenhuoltolaissa. Tiivistetysti huoltajan on turvattava laissa määritetyt asioiden toteutuminen arjessa, joihin sisältyy esimerkiksi lapsen tasapainoisen kehittymisen turvaaminen ja lapsen hyvinvointi hänen yksilölliset tarpeensa huomioiden.

Tässä laissa tarkoitetulla huoltajalla on oikeus päättää muun muassa lapsen hoidosta, kasvatuksesta, harrastuksista ja muista henkilökohtaisista asioista. Huomiona se, että ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisesta asiasta, hänen tulee keskustella siitä lapsen kanssa, mikäli se on mahdollista lapsen ikä, kehitystaso ja kyseessä oleva asia huomioiden.

Lapsen itsemääräämisoikeus sekä oikeus osallistua ovat lapsen henkilökohtaisia oikeuksia, mutta käytännössä on kuitenkin keskusteltava siitä, kuka lapsen puhevaltaa käyttää oikeuksia koskevissa asioissa. Lapsenhuoltolain mukaan huoltaja edustaa lasta henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty. Siten huoltaja voi edustaa lastaan myös esimerkiksi tietosuojaoikeuksien käyttämisessä.

Valitettavasti esimerkiksi lapsen sijaishuollon tai esimerkiksi kehitysvammaisten lasten osalta ei ole tehty EU:n tasolla määrittelyä siitä, miten heidän tilanteessaan toimitaan lapsen oikeuksia koskevissa päätöksissä. On tunnistettu tosiasia, että huoltajan sijaisena toimivat lastensuojelun ammattilaiset olisivat loogisin ja joustavin vaihtoehto lapsen edustamiseen mm. tietosuoja kysymyksissä, mutta koska tästä ei vielä ole tehty EU:n tasolla määrittelyä täytyy nämä asiat hoitaa edelleen virallisten huoltajien kautta.

11. Perehtyminen tietosuojaoikeuksiin, palveluiden käyttöehtoihin ja yksityisyysasetuksiin

Oikeus käyttää tietosuojaoikeuksia kuuluu myös lapsille. Henkilöllä on esimerkiksi oikeus saada informointia niistä itseään koskevista tiedoista, joita eri rekisterinpitäjät tai henkilötietojen käsittelijät eli organisaatot ovat hänestä keränneet. Ensimmäinen askel näiden asioiden läpikäymiseen on esimerkiksi se, että lapsen tai nuoren kanssa käydään läpi organisaation tietosuojaseloste ja hänelle kerrotaan selkeästi mitä selosteessa kuvatut asiat käytännössä hänen oikeuksiensa ja henkilötietojensa kannalta tarkoittavat.

Lapsen tietosuojaoikeudet vahvistavat lapsen tiedollista itsemääräämisoikeutta antamalla paremmat mahdollisuudet ja ymmärryksen tietojenhallintaan ja tietojen käsittelyn laajuuteen. Lapsen on kuitenkin vaikea käyttää oikeuksiaan, jollei hän tiedä, mitä tietoa hänestä on eri palveluihin kerätty. Verkkomaailman, laitteiden ja sovelluksien aikakaudella lapsen voi olla mahdotonta tietää tarkasti, mitkä palvelut hänen henkilötietojaan käsittelevät ja mihin tietoja oikeasti käytetään tai edes tarvitaan.

Lapsen tiedollisen itsemääräämisoikeuden vahvistamisen eräs tekijä on se, että lapsi tietää paitsi itse antamansa, myös muiden hänen puolestaan antamat suostumukset tietojen luovutukseen. Samoin lapsen tulee tietää myös ne tahot, joille tietoja on luovutettu ja joiden puoleen hän voi tarvittaessa kääntyä, jotta hän voi käyttää oikeuttaan tietojen tarkistamiseen, poistamiseen,

oikaisemiseen tai siirtämiseen. Henkilötietojen suojaamisen ja lapsen tiedollisen itsemääräämisoikeuden varmistamiseksi on tärkeää seurata ja olla tietoinen niistä palveluista ja tahoista, joihin lapsen tietoja luovutetaan vähintäänkin siten, että lapsi voi itsenäisesti myöhemmin päättää, haluaako hän tehdä muutoksia aiemmin annettuihin suostumuksiin.

Tätä asiaa voi käytännöntasolla ennakoida siten, että lapsen kanssa tutustutaan yhdessä hänen käyttämiensä sovellusten käyttöehtoihin ja sovellusten yksityisyydensuojaan liittyviin asetuksiin. Usein kiire päästä jonkin tietyn sovelluksen käyttäjäksi hämärtää tarpeen tutustua hyvin myös sopimusehtoihin ja yksityisyydensuojaan liittyviin käytäntöihin saati, että lapsi ymmärtää mitä nämä asiat käytännössä tarkoittavat. Sopimusehtojen hyväksyminen on myös hyvin helppoa rastiruutuun periaatteen toimintaa, mikä entisestään haastaa sopimuksien perusteellista tulkintaa.

12. Verkon ja sosiaalisen median riskit

Verkkomaailman hyvät puolet ovat selviä. Se tuo joustoa arkeemme, se tuo erilaisia arjen palveluita lähellemme, lähentää meitä etäällä olevien läheistemme kanssa ja tuo meidän saataville erilaisia sosiaalisen median alustoja sekä viihdettä. Verkkomaailma tarjoaa meille päivittäin uusia mahdollisuuksia ja tiedämme jo nyt, että emme ole nähneet vielä puoliakaan kaikesta siitä, mitä on mahdollista toteuttaa verkossa vielä lähitulevaisuudessa. Verkon tarjoamien hyvien puolien lisäksi, on tärkeää muistaa, että verkkomaailma ei ole ainoastaan virtuaalinen kohtaamispaikka, vaan sen käyttöön liittyy erilaisten riskien mahdollisuus, joiden olemassaoloon jokaisen verkkoa käyttävän, on hyvä varautua.

Tässä kappaleessa esittelemme tiiviisti erilaisia riskejä, jotka liittyvät lasten ja nuorten verkkomaailmaan ja sosiaaliseen mediaan. Riskien tiedostaminen on ensimmäinen ja tärkeä vaihe, jotta niihin pystytään käytännössä varautumaan ja niihin liittyviä seurauksia pystytään välttämään tai ainakin minimoimaan.

1. Yksityisyydensuojan vaarantuminen

Eri palveluissa tapahtuva lapsen tai nuoren henkilötietojen levittäminen voi vaarantaa hänen yksityisyytensä monellakin tasolla. Lisäksi lapsi tai nuori voi itse julkaista tietoja, jotka vaarantavat puolestaan hänen lähipiirinsä, perheensä ja kavereidensa yksityisyyden.

2. Lapsen tai nuoren päätyminen viraali-ilmiöksi

Lapsesta tai nuoresta otetuista valokuvista tai videoista voi tulla yllättäen viraali-ilmiöitä, mikä voi tehdä lapsesta tai nuoresta nopeasti ”nettijulkiksen” ja altistaa hänet äärimmäiselle tarkkailulle, ei toivotulle huomiolle, sekä myös asettaa hänet naurunalaiseksi tai kiusaamisen kohteeksi.

3. Liiallisen verkonkäytön haasteet ja vaikutukset persoonallisuuteen

Liiallinen netinkäyttö voi vaarantaa lapsen ja nuoren fyysistä ja henkistä terveyttä, heikentää koulumenestystä ja vaikuttaa myös sosiaaliseen elämään. Lasten ja nuorten persoonallisuus on vasta muotoutumassa, eivätkä he ole vielä henkisesti kypsiä, joten he eivät myöskään osaa käsitellä muiden arvostelua, torjuntaa tai halveksuntaa.

Esimerkiksi netissä ja sovelluksissa julkaistut valokuvat voivat luoda heissä odotuksia siitä, miten kuvat otetaan vastaan, ja heistä voi olla turhauttavaa, jos valokuvista ei ”tykätä” nopeasti tai jos niistä kirjoitetaan kielteisiä ja ennakkoluuloisia kommentteja.

4. Haitallisen materiaalin tuomat haasteet

Netissä eri palveluissa ja alustoilla surffatessa lapset ja nuoret voivat nähdä sopimatonta, valheellista, vaillinaista tai loukkaavaa sisältöä. Sisältö voi olla kaikkea juoruista, ketjukirjeisiin, pornoon ja väkivaltaa saakka. Tällaisen sisällön suodattaminen edellyttää kriittistä ja kypsää ajattelua, eikä lapsi tai nuori ole iästään tai kypsyydestään riippuen vielä välttämättä valmis kaikkeen kohtaamaansa.

5. Valeprofiilit, Grooming

Netissä liikkuu käyttäjiä, joiden motiivit lapsia ja nuoria kohtaan ovat hyvin kyseenalaisia. Tällaiset henkilöt käyttävät hyväkseen internetin luomaa valheellista mielikuvaa anonymiteetistä lähestyäkseen lapsia ja tehdäkseen lapsein liittyviä rikoksia, joita ovat esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö, kiristäminen, lapsiporno ja jopa sieppaukset.

6. Yksityisyyden menettäminen

Lapseen ja nuoreen kohdistuva tahallinen tai tahaton henkilötietojen levittäminen voi vaarantaa hänen yksityisyytensä. Samoin myös lapsi tai nuori itse voi julkaista tietoja, jotka vaarantavat puolestaan esimerkiksi hänen perheensä ja kavereidensa yksityisyyden.

7. Nettikiusaaminen

Lapsi tai nuori voi joutua nettikiusaamisen uhriksi, jota tapahtuu hyvin erilaisissa muodoissa, esimerkiksi eri sovelluksien keskustelupalstoilla. Lasta tai nuorta voidaan myös vastavuoroisesti syyttää siitä, että hän on itse nettikiusaaja. Näin voi olla, jos hän esimerkiksi julkaisee tai jakaa koulutovereitaan häpäiseviä ja nolaavia valokuvia, videoita tai viestejä tai tykkää niistä netissä.

8. Laitteiden ja sovellusten turvallisuus

Lasten ja nuorten käyttämät laitteet ja sovellukset voivat saastua haittaohjelmista, minkä seurauksena tietoja voi hävitä ja ulkopuoliset tahot voivat saada luvatta käsiinsä esimerkiksi kaikki laitteella olevat henkilötiedot.

9. Salasanojen turvallisuus

Salasanat luovat tutkitusti merkittävän riskin tietosuojalle ja tietoturvalle. Mikäli käyttäjä käyttää samaa salasanaa useissa eri verkkopalveluissa lisää tämä huomattavasti tietomurron mahdollisuutta ja riskiä. Monet nuoret ja lapset käyttävät esimerkiksi yhtä tiettyä kanavaa, kuten Facebookia kirjautuakseen käytössään oleville muille some tileille. Tämä on kätevää, nopeaa, mutta myös riskialtista toimintaa, sillä nopeus ja turvallisuus eivät kulje käsikädessä. Salasanoihin liittyvät tietovuodot ovat yleisimpiä, sen vuoksi niihin kannattaa kiinnittää erityistä huomioita. Tärkeintä on laatia vahva -ja eri salasana käyttäjätunnuspari jokaiseen palveluun, johon käyttäjäksi rekisteröityy. Unohtuneet palvelut luovat myös tietosuojariskin. Tämän vuoksi on tärkeää poistaa käyttäjätili kaikista sellaisista palveluista, joita ei enää käytä.

10. Huijaaminen / huijatuksi tuleminen

Verkossa saattaa törmätä kohtalaisen usein tuotteisiin tai asioihin, joita tarjotaan joko ”Ilmaiseksi”, ”lahjaksi”, ”muutamalla eurolla” tai ”postimaksulla”. Jos törmää liki ilmaisen mainostettuun tuotteeseen, on todennäköistä, että sinulle ollaan tosiasiallisesti myymässä jotain, mistä joudut lopulta maksamaan. Ehdot kannattaa lukea alusta loppuun ja usein tärkeimmät ehdot löytyvät tekstin seasta tai sen viimeisiltä riveiltä. Verkkosivuilla voidaan antaa ymmärtää, että tarjolla on tervetuliaislahjoja ja palkintoja. Erityisesti kalliita tuotteita palkinnoksi tai pikkurahalla lupaaviin kyselyihin ja tutkimuksiin kannattaa suhtautua kriittisesti. Markkinoinnissa voidaan luvata ”taattua menestystä” tai rahan ansaitsemismahdollisuuksia ”kuinka ansaitset miljoonan”, ”vain valitulle joukolle”. Tarjous on kuitenkin yleensä postitettu tuhansille vastaanottajille. Tuotteiden ominaisuuksia voidaan todistella myös käyttäjien lausunnoilla tai ulkomaisten tiedemiesten tutkimuksilla, jotka eivät välttämättä pidä paikkaansa.

13. Sosiaalisen median ja muiden verkkopalveluiden käytön vaikutus tunne-elämään ja tunnetaitoihin

Etenkin sosiaalisen median vaikutuksia tunnetaitoihin on alettu tutkimaan yhä enenevässä määrin. Huolestumista on aiheuttanut se, miten nopeasti kirjoitettu viesti, peukku tai emoji antaa varsin kapean näkökulman yleisestä tunteesta, jota tuo reaktio välittää. Sama emoji voi aiheuttaa eri ihmisille erilaisen tunteen. Kuva tai emoji jättää paljon tulkinnanvaraa ja näin ollen myös tilaa väärinymmärrykselle. Lasten ja nuorten oletetaan olevan taitavia kaveriviestinnässä johtuen siitä, että he näyttävät hallitsevan eri kanavia teknisesti

paremmin kuin aikuiset. Tämä luulo on kuitenkin usein virheellinen. Erilaiset sävyt ja tyylikeinot eri medioissa voivat johtaa myös harhaan ja aiheuttaa väärinymmärryksiä.

Verkkomaailmassa medialukutaidolla on suuri merkitys, eikä voida olettaa, että vasta sosiaalisia taitoja opetteleva lapsi tai nuori hallitsisi kaikkia vivahteita suvereenisti. Lasta ja nuorta tulisi ohjata myös kuvien ja hymiöiden eettiseen käyttöön sähköisessä viestinnässä. Yleisesti käytetty käsite ”diginatiivi” mielletään herkästi virtuaalimaailmaa mutkattomasti käyttäväksi nuoreksi, joka hallitsee laitteet ja niiden tavat. Tämä käsitys on usein virheellinen. Diginatiivi käsitteenä ja tässä merkityksessä tarkoittaa lapsia, jotka ovat syntyneet aikakaudella, jolloin sosiaalinen media ja älylaitteet ovat kaikkien ja kaikenikäisten käytettävissä ja käytössä.

Koska verkkomaailmaa on yleisesti jaettu hyvään ja pahaan, on oheen koottu joitakin väittämiä sekä verkkomaailman puolesta, että vastaan.

Verkkomaailman ja etenkin sosiaalisen median käytön haittavaikutuksia on tutkittu paljon ja tutkimusta tehdään lisää yhä kiihtyvällä vauhdilla. Sen on koettu vahvistavan negatiivisia tunteita, lisäävän mielenterveyden ongelmia ja masennusta. On myös väitetty, etteivät lapset osaa kohdata ihmisiä kasvokkain, sillä he ovat kasvaneet sosiaalisessa mediassa. Toisaalta väitetään, että yhä useampi teini on koukussa älypuhelimensa, pelaamiseen tai kärsii yksinäisyydestä. Verkkomaailmaan liittyviä pelkoja on paljon ja niistä puhutaan yhä enemmän. Erityisesti verkkomaailmassa tapahtuneet hyväksikäytöt, grooming ja kiusaaminen puhuttavat paljon.

Verkkomaailmaan tulisi suhtautua kuin nautintoaineeseen, sillä sovellukset, joita käytetään päivittäin, on rakennettu hyvin palkitseviksi ja koukuttaviksi, ja juuri siksi niiden käyttämisessä tulisi käyttää suurta harkintakykyä. Verkkomaailmaa ei ole myöskään tehty tunteiden välittämistä varten. Se on aina ollut ensisijaisesti tiedon välittämisen väline. Sen vuoksi tutkijoita kiinnostaa verkkomaailman vaikutukset tunne-elämään ja sen voidaan katsoa selittävän myös kiusaamisen yleisyyttä verkossa. Tutkimuksin on myös osoitettu, että jatkuvasti ilmoituksia lähettävä puhelin saa ihmisen ylikierröksille, joka heikentää tarkkaavaisuutta ja tekee ihmisistä levottomampia. Pelko ulkopuolelle jättämisestä tai siitä, että jokin tärkeä tieto jää välistä (FoMO) saa ihmiset tarkistamaan mediasa aina, kun mahdollista. Tottumus johtaa lopulta impulsiiviseen tarkistamisen pakeroon ja kyvyttömyyteen rentoutua. Toisaalta juuri tähän verkkomaailman algoritmit meiltä haluavatkin.

Aikuisen vastuulla on ohjata lapsen ja nuoren median käytön kohtuullisuutta. Kohtuullisuus syntyy leikin, koulun, ystävien, unen, ulkoilun ja median käytön tasapainosta. Lapsen ja nuoren lähiaikuiset ml. vanhemmat ovat tärkeimpiä mediataitojen opettajia. Ulkoisista, mielenterveyttä heikentävistä, riskitekijöistä tutkimuksista nousivat esiin kiusaaminen, yksinäisyys, syrjäytyminen ja opiskeluongelmat. Nämä kaikki olivat jollain tapaa yhteydessä nuorten runsaaseen ruutuaikaan tai aktiiviseen pelaamiseen verkossa. Vaikka vastaajat kokivat, että ruutuaajan määrällä ei ole vaikutusta heidän ihmissuhteisiinsa, oli eniten ruutuaikaa käyttävillä myös eniten ongelmia koulukavereiden tai opettajien kanssa. Sisäisistä riskitekijöistä tutkimuksista nousivat esiin huonot ihmissuhteet, leimaantuminen,

eristäytyneisyys, huono itsetunto sekä ulkopuolisuuden tunne. Myös sisäisten riskitekijöiden osalta yhteys runsaaseen ruutuaikaan tai sosiaalisen median käyttöön oli olemassa.

Verkkomaailma muodostuu ongelmaksi jo pelkästään tiiviin selaamisen vuoksi. Tutkimuksen on osoitettu, että kännykän selaaminen ennen nukkumaanmenoa muuttaa untamme, sinivalo vaikuttaa aivojen melatoniinin tuotantoon, heikentää unen laatua ja aiheuttaa nukahtamisvaikeuksia. Yleinen suositus on, että kännykän käyttö tulisi lopettaa noin kaksi tuntia ennen nukkumaanmenoa.

Miten verkkomaailman viesti muuttaa keskustelutapojamme?

Verkkomaailmassa välitön reaktio keskusteluun jää puuttumaan. Tämä muuttaa tapaamme reagoida keskusteluun, meistä tulee helpommin töykeitä ja suoranaisesti ilkeitä, sillä tunteiden välittyminen mediassa on puutteellista, kirjoitettu viesti ei sisällä äänenpainoja ja esimerkiksi ilmeitä. Tykkäysten ja emojiiden avulla voidaan toki jakaa tunnereaktioita, mutta ne jäävät usein pinnallisiksi ja moniselitteisiksi. Toisaalta lyhyt ja tiivistetty viesti on altis virheelliselle tulkinnalle ja voimakkaille reaktioille.

Miten verkkomaailmassa tulisi käyttäytyä (mikä on sopivaa ja mikä ei)?

Pelkän tykkäyksen sijaan kirjoitettu kommentti on parempi tapa toimia verkkomaailmassa. Verkkomaailmassa toimiessa tulisi aina muistaa, että siellä tunnetieto välittyy puutteellisesti. Verkkomaailmassa olisi syytä kirjoittaa kohteliaammin, kuin mitä on ajatellut, sillä vastaanottaja ei kuule äänenpainoja ja niiden lieventävää vaikutusta tai näe kasvoilla olevaa hymyä. Kun ajattelee verkkomaailmassa käytyä keskustelua, tulisi sitä verrata kasvokkaiseen vuorovaikutukseen. Tällöin asiallista viestiä voisi ajatella vuoropuheluna: voisinko sanoa näin kasvokkain tuolle ihmiselle? Toisaalta, mikäli kommentointi tuntuu vaikealta omalla nimellä, voisi pohtia, että miksi näin on? Miksi kommentointi omalla nimellä tuntuu vaikealta tai pelottavalta? Lisäksi omia tunnetiloja vuorovaikutuksen jälkeen voi myös miettiä: onko keskustelusta jäänyt huono olo tai tullut kiihtyneeksi tai vihaiseksi. Myös se, onko jokin muu asia jäänyt tekemättä, kun aika on kulunut nettikeskustelua seuraten, on hyvä hälytysmerkki ja huomioitava piirre omassa verkkokäyttäytymisessä.

Verkkomaailmassa olisi hyvä käyttäytyä niin, että hillitsee tarvettaan julkaista kirjoituksia ennen rauhallista pysähtymistä asian äärelle. Kirjoituksen vaikutuksia toisiin ihmisiin on hyvä pohtia ennen julkaisua. On hyvä pohtia, tuleeko kirjoituksesta sanomista tai onko mahdollista, että toinen loukkaantuu pahasti. Toisaalta myös käänteinen ajattelu viestin sisällön tulkinnassa auttaa ts. mikä olisi oma reaktioni, mikäli saisin tuollaisen kommentin. Mikäli viestin sisältö tuntuu pahalta, on syytä jättää kommentti lähettämättä. Julkinen kehuminen on aina hyväksi, mutta kritiikki ja virheiden huomioiminen on syytä suorittaa kahden kesken.

Samoin oma ”peukuttaminen” voi merkitä erittäin paljon yleiseen mediakäyttäytymiseen. Ilkeitä kommentteja ei kannata peukuttaa, sillä ilkeyksiin kannustaminen johtaa suurempaan negatiivisuuteen ja asiattomaan käyttäytymiseen. Ratkaisukeskeisyys ja toisten mielipiteiden kuuleminen on aina hyväksi. Jos keskustelukumppanin kanssa ollaan täysin eri

mieltä, voi miettiä myös vaihtoehtoa olla hiljaa. Onko oman eriävän mielipiteen ilmaisusta mitään hyötyä?

13.1. Nettikiusaaminen

Mitä nettikiusaaminen oikeastaan on? Se on juorujen levittämistä, uhkaavia/kiusaavia viestejä, valokuvia ja videoita. Se voi myös olla toisen nimellä esiintymistä, ryhmän ulkopuolelle sulkemista sekä salasanojen huijaamista. Kiusaaminen netistä on puhutuin verkkomaailman varjopuoli. Noin 70 % nuorista on kokenut eriasteista nettikiusaamista. Usein nuori tuntee tai tietää kiusaajan entuudestaan, mutta tekijä voi olla myös nuorelle tuntematon. Nuoret voivat kohdata kiusaamista, vihapuhetta ja häirintää oikeastaan missä tahansa palvelussa, jota he käyttävät. Verkkokeskustelut ovat usein täynnä ylilyöntejä, eivätkä aikuiset läheskään aina näytä hyvää esimerkkiä. Esimerkiksi tunnettujen some-vaikuttajien YouTube videoita tai Instagram-kuvia voidaan kommentoida välillä todella ilkeästi ja keskustelupalstoilla käydä hyvin rajua keskustelua. Tällaiseen keskustelukulttuuriin voi turtua ja raja asiallisen ja asiattoman keskustelun välillä hämärtyy. Sosiaalisen median ammattilaiset ovat ottaneet julkisuudessa kantaa niin vihapuheeseen kuin epämiellyttävään kommentointiin omissa medioissaan.

Kiusaaminen aiheuttaa ahdistusta, lisää masentuneisuutta ja voi pahimmillaan altistaa itsetuhoisuudelle. Suosituilla somesivustoilla on menettelytapoja kiusaamisen ja uhkailun muotojen lopettamiseksi ja ne voi lukea ainakin Facebookin, Twitterin, Instagramin, Snapchatin ja YouTube:n sivuilta. Kiusaamista voi estää myös estämällä muita käyttäjiä. Tämän toiminnon avulla viestejä ei voi lähettää eikä sosiaalisen median profiilia käydä tutkimassa. Toisaalta vihaviestiksi tai uhkaukseksi tai muutoin epäsovivaksi viestiksi tulkitun viesti voidaan ilmi antaa sivuston ylläpitäjälle, joiden velvollisuus on tarkistaa sisältö ja poistaa se tarvittaessa.

Kiusaamisen kohteelle haavoittavaa on se, jos muut jakavat materiaalia ja tykkäävät siitä, eivätkä asetu puolustamaan häntä. Nettikiusaamistapauksissa nopeus on valttia. Viestit, videot ja muut sisällöt leviävät netissä nopeasti. Tärkeää on selvittää asiaa yhdessä nuoren kanssa. Pyydä lasta tai nuorta kertomaan mitä on tapahtunut, missä palveluissa ja ketkä ovat osallisia? Kannusta kertomaan, vaikka lapsi kokisi sen noloksi tai vaikeaksi. Kiusaamisviestit on syytä tallettaa ja samalla säätää yksityisyysasetuksia sekä tehdä ilmoitus ylläpitäjälle.

Lapsen ja nuoren omat toiveet asian ratkaisemisessa on syytä ottaa huomioon. Tarvittaessa voi ottaa yhteyttä toisiin vanhempiin, kouluun, nuorisotyöhön tai harrastusporukkaan. On syytä huomioida, että netissä tapahtuva kiusaaminen voi liittyä kiusaamiseen myös muualla. Mikäli epäilee rikosta, on otettava yhteys poliisiin tai muuhun viranomaiseen. Jos tilanteeseen liittyy arkaluontoisia tai seksuaalisia kuvia alaikäisestä, niistä kannattaa ilmoittaa Nettivihje-palveluun, joka auttaa laittoman kuvamateriaalin poistamisesta verkosta. <https://www.pelastakaalapset.fi/kehittamis-ja-asiantuntijatyo/nettivihje-ja-seksuaalivakivallan-ennaltaehkaisy/>

Koulun tulee puuttua ja käsitellä myös verkossa tapahtuvia kiusaamistilanteita silloin, kun ne tapahtuvat kouluajalla, koulumatkalla tai kouluun liittyvässä toiminnassa ja jos niihin liittyy koulun oppilas.

13.1.1 Hieman kiusaajasta

On hyvä muistaa, että kiusaaja on ilkeä tahallaan. Kiusaaja kyllä huomaa, että kiusatulle tulee paha mieli, mutta hän ei välitä siitä. Kiusaaja jatkaa, koska kiusaamisesta saa ihailua ja vallan tunteen. Usein kiusaaja nauttii myös siitä, että aiheuttaa toisissa ihmisissä pelkoa. Missään tapauksessa kiusaaja ei aina ole tyhmä reppana, joka kiusaa ajattelemattomuuttaan. Satuttavan herjan keksiminen tai ilkeän pilan lataaminen nettiin vaatii aikaa ja asiaan paneutumista. Siinä ajassa on kyllä ehtinyt myös miettiä, miltä kiusattavasta tuntuu.

Kiusaaja on sosiaalisesti taitava. Hän osaa valita uhrin, joka soveltuu kiusattavaksi. Kiusaaja ei valitse kiusattavaksi sellaista kohdetta, jonka kokee uhkaavaksi. Kiusaajalla on taito satuttaa ja puuttua juuri sellaisiin asioihin, jotka satuttavat uhria kaikkein pahiten. Kiusaaminen on tuntunut pahalta aina, mutta sosiaalinen media on tehnyt siitä totaalista sodankäyntiä. Netin kautta kiusaaja saa häväistyksi toisen ihmisen puolen maailman silmissä. Kiusaaminen nousee ihan toiselle tasolle, kun ymmärtää, että ihminen kestää kipuakin paremmin kuin sitä, että hänet häpäistään.

13.2. Grooming

Seksuaalinen häirintä digitaalisessa mediassa on 12–17-vuotiaiden lasten ja nuorten mukaan varsin yleistä. Lapset ja nuoret kertovat nähneensä toisiin lapsiin kohdistuvaa seksuaalista häirintää ja siihen liittyvää kiusaamista digitaalisessa mediassa. Tulosten mukaan seksuaalinen häirintä kohdistuu enemmän tyttöihin kuin poikiin. Tulos on yhteneväinen esimerkiksi Terveystieteiden tutkimuskeskuksen kouluterveyskyselyn (2017) kanssa, sillä kouluterveyskyselyn mukaan perusopetuksen yläluokille siirryttäessä seksuaalisen häirinnän kokemukset lisääntyvät ja ilmiö kohdistuu erityisesti tyttöihin (Ikonen & Halme 2018; Opetushallitus 2018.)

Digitaalisessa mediassa fyysinen etäisyys, anonyymiuden tunne ja viestien sekä kuvamateriaalin välittämisen helppous saattavat rohkaista lapsia ja nuoria jakamaan toisten lasten seksuaalissävytteistä kuvamateriaalia luvatta. Teknologian kehitys ja digitaalisen median muutokset tuovat myönteisten mahdollisuuksien lisäksi jatkuvasti uudenlaisia ja yhä monimuotoisempia riskejä. Oman tai toisen seksuaalissävytteisen kuvamateriaalin postaaminen tai jakaminen digitaalisessa mediassa sisältää aina riskin kuvamateriaalin väärinkäyttöön.

Groomingista voitaisiin käyttää myös nimitystä verkkosaalistaminen. Se on tietoista ja tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään kontaktiin lapsen kanssa tarkoituksena kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa. Sosiaalisessa mediassa tapahtuvien seksuaalirikosten uhrien tarkkaa lukumäärää ei tiedetä, sillä suuri osa tapauksista jää ilmoittamatta poliisille. Nuorille

poliisi antaa yksinkertaisen nyrkkisäännön: tuntemattomilta tulleisiin viesteihin kannattaa vastata hyvin harkiten, jos ollenkaan.

Teot voivat tapahtua verkon välityksellä tai kanssakäymisessä kasvokkain. Grooming sisältää myös tavoitteellista toimintaa toiminnan ja tekojen salaamiseksi: ”Älä kerro tästä kenellekään.” Tavat toteuttaa näitä tekoja, vaihtelevat uhrin mukaan. Joissakin tapauksissa lähestymistapa on nopea ja siinä käytetään kiristystä. Toisaalta voidaan uhria lähestyä hitaasti, luottamusta luoden, lahjomalla ja manipuloimalla. Useinkaan keskustelu sinänsä ei sisällä mitään seksuaalisuuteen liittyvää, vaan on aluksi mukavaa, jopa viattomalta tuntuva jutustelua. Taitavat groomaajat hurmaavat myös lähipiirin tutustuessaan lapseen, koska he ovat pääsääntöisesti myös taitavia manipuloijia. Grooming on rikoslaissa säädetty rangaistava rikos.

Seuraavaan esimerkkiin on koottu Pelastakaa Lapset ry:n raportista grooming -tilanteen eteneminen sekä lapsen käyttäytymistä selittävät tekijät. On tärkeää ymmärtää, että lapsi ei tahallaan lähde toimimaan hyväksikäyttäjän toivomalla tavalla, vaan lapsen käyttäytymiseen vaikuttavat hyvin monenlaiset seikat.

- Internetin kautta seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi päätyvät lapset ovat yleisimmin 13–15-vuotiaita, ja hieman harvemmin 11–12-vuotiaita. Vuorovaikutus alkaa tyypillisimmin tekijän kommentoitua lapsen kuvaa sosiaalisen verkkoyhteisön kautta.
- Lapsi jatkaa vuorovaikutussuhdetta tekijän kanssa alun tutustumisen jälkeen tyypillisimmin siksi, että kokee tekijän välittävän, ymmärtävän ja olevan hänestä kiinnostunut. Tutustumisen alkuvaiheet toteutuvat yleisimmin sosiaalisen verkkoyhteisön tai julkisen chat -palvelun kautta, joista tekijä pyrkii johdattelemaan lapsen yksityiseen pikaviestimeen.
- Erityisesti ne lapset, jotka ovat jääneet paitsi hyväksynnän, yhteenkuuluvuuden ja turvallisuuden tunteista, ovat alttiita vastaamaan vieraalta taholta tuleviin huomionosoituksiin ja mieltymään niiden antajaan. Useimmiten lapsi on jollain tavalla emotionaalisesti kiintynyt tai romanttisessa mielessä ihastunut tekijään, mutta tulokset osoittavat myös muilla tekijöillä olleen merkitystä lapsen valmiuteen pysyä tekemisissä hyväksikäyttöön pyrkivän kanssa.
- Hyväksynnän saaminen omalle muuttuvalle keholle tai omille mielipiteille, ymmärryksen saaminen, jännitys- ja seikkailunhalu tai kaipuu kaverisuhteisiin ovat myös merkittäviä selittäjiä sille, että lapsi pysyy vuorovaikutussuhteessa tekijän kanssa. Seksuaalisuuden herääminen ja kiinnostus seksiasioita kohtaan voi myös johtaa lapsen kiinnostukseen pysyä tekemisissä kokeneen ja ”asioista” tietävän tekijän kanssa.
- Tekijä pyrkii usein salaamaan todellisen ikänsä lapselta. Vuorovaikutuksen jatkuessa lapsi kuitenkin tulee usein jollain tavalla tietoiseksi vallitsevasta ikäerosta. Yleisimmin paljastuminen tapahtuu siinä vaiheessa, kun suhde on jo muuttunut hyväksikäyttäväksi. Tässä vaiheessa suhteen lopettaminen voi lapsesta tuntua mahdottomalta. Ikäero voi myös toimia edullisena tekijän päämäärien suhteen: kunnioitusta, arvostusta ja jopa pelkoa vanhempaa henkilöä kohtaan tunteva lapsi voi olla helppo alistaa yhteistyöhön.

- Seksiin viittaavat asiat tulevat osaksi vuorovaikutusta yleensä asteittain ja vähitellen ("haluaisin halata sinua"). Keskusteluun liitetty seksuaaliset vihjaukset ja ehdotukset muuttavat usein keskustelun suuntaa niin, että lapsi ajautuu tilanteeseen, jossa hän ei tiedä miten hänen tulisi olla ja toimia. Koska lapsen rajoja hivutetaan taaksepäin pienin askelin, ei hän kykene tunnistamaan tai mieltämään yksittäisiä kommentteja tai pyyntöjä rikkomuksina itseään kohtaan. Syntyneessä hämmennyksen tilassa lapselta puuttuvat tiedot reagointi- ja toimintamalleista ("miten minun nyt kuuluu olla"), jolloin kynnyks voi olla matala toimia kuten miellyttävältä tuntuva "ystävä" ehdottaa.
- Vaikka tekijä usein pyrkii saattamaan lapsen reaali maailman kohtaamiseen, toteutuu lapseen kohdistuva seksuaalirikos usein jo internetin kontekstissa (webkamerat, seksuaalisävytteiset keskustelut, valokuvien lähettäminen). Seksuaalirikoksen yhteydessä otetun kuvamateriaalin olemassaolo ja sen myöntäminen voi hyväksikäytön kohteeksi joutuneelle lapselle olla äärimmäisen raskasta.
- Lapsi on usein ollut "vapaaehtoisesti" mukana seksuaalisessa kanssakäymisessä tekijän kanssa. Fyysisen voimankäytön tai väkivallan käyttö (tai sillä uhkailu) ovat harvinaisempia. Vapaaehtoisuuden takana on lapsen kokemus siitä, että hänen tulee tekijän toivomalla tavalla vastata saamaansa välittämiseen tai rakkauteen. Usein lapsi on halukas miellyttämään tekijää, tai ei kehtaa kieltäytyä vastaamasta tekijän osoittamaan seksuaaliseen kiinnostukseen.
- Lapsi saattaa ryhtyä seksuaalisiin tekoihin myös tekijän osoittaman lahjomisen tai aineellisen hyödyn toivossa. Murrosikäiselle lapselle muutaman kymppin lisäys viikkorahoihin voi tuntua suurelta vastineelta muutamasta harmittoman oloisesta valokuvasta.
- Kun tekijä pyrkii tapaamaan lapsen reaali maailmassa, tyypillisimmin ehdotetaan tapaamista autossa (kyydin tarjoaminen) tai julkisella paikalla, kuten rautatieasemalla.
- Rikoksesta päästään yleisimmin selville joko vanhempien ottaessa yhteyttä poliisiin tai poliisin oman tutkinnan kautta. Kolmanneksi yleisimmin hyväksikäytöstä päästään selville lapsen itsensä kerrottua asiasta ensin vanhemmilleen.
- Tekijä ei itse yleensä näe toiminnassaan olleen mitään väärää, vaan kokee seksuaalisen kanssakäymisen lapsen kanssa oikeutetuksi. Tekijä suhtautuu lapseen usein myös joko kylmän välinpitämättömästi, tai vaihtoehtoisesti hieman harvemmin kokemuksella tasaveroisesta "rakkaussuhteesta".

13.3. Mikä verkkomaailmassa koukuttaa?

Verkkomaailman käyttöön liittyvä koukuttuminen selittyy sen helppoudella ja helpolla saatavuudella. Media on älypuhelimien yleistyttyä kaikkien käytössä heti ensimmäisestä puhelimen avaamiskerrasta lähtien. Ladattujen applikaatioiden punaiset täplät, jotka kertovat saaduista viesteistä, aiheuttavat tarvetta avata viesti ja samalla jäädä selailemaan kaikkea muutakin. Joissakin tutkimuksissa puhutaankin jo punaisen pallon syndroomasta. Samalla, kun viestejä avataan, tarjoaa media välittömän tyydytyksen, ikään kuin yksinkertaisen ratkaisun tylsyyteen. Sosiaalisessa mediassa on mahdollista pysyä ajan tasalla muiden elämästä ja jakaa välähdyksiä omasta elämästä. Samalla syntyy vertailua, joka ei

aina ole miellyttävää. Kuvien muokkaaminen ja huolellinen valinta vääristää omalla tavallaan ns. julkista arkea ja aiheuttaa tyytymättömyyttä omaa elämää kohtaan. Vaikka verkkomaailma tarjoaakin mahdollisuutta olla yhteydessä ympäri maailman, altistaa se myös voimakkaasti yksinäisyyden tunteelle. Tutkimuksen mukaan runsas sosiaalisen medioiden verkostojen käyttäminen lisää sosiaalisen eristäytyneisyyden tunnetta. Käsitetä voisi kuvata myös modernina yksinäisyytenä, sillä tällaisilla ihmisillä voi sosiaalisessa mediassa olla satoja ystäviä, mutta ei yhtään ihmistä, jonka kokee aidosti läheiseksi. Vaikka mediassa saa hyväksyntää ja arvostusta, voi siellä kohdata myös kiusaamista ja vakavimmillaan myös henkistä väkivaltaa. Toisaalta tutkimuksiin on syytä suhtautua kriittisesti, sillä mielenterveyden ja sosiaalisen median syy-yhteyttä on haasteellista osoittaa. Sosiaalisen eristäytymisen tunne on voinut olla olemassa jo ennen eri verkkoalustoille liittymistä.

Peliriippuvuudesta on kyse silloin, kun tarve pelaamiseen on pakottava ja tunnetta on vaikeaa hillitä. Pelaamisen tarve korostuu usein vaikeissa elämäntilanteissa ja pelaamiseen liittyvät mielikuvat hallitsevat ajattelua. Nopea pysähdys pelialustalla venyy hyvin nopeasti tunteja kestäväksi. Nyrkkisääntönä voidaan pitää sitä, että peliongelma syntyy pelaamalla. Harmiton huvi muuttuu pakonomaiseksi, eikä tuota enää alun pelaamisesta saatua mielihyvää ja vaikka mielihyvä olisikin kadonnut, on pelaamista silti jatkettava. Peliriippuvuus on ns. toiminnallinen riippuvuus. Kyse on ehdollistuneesta toiminnasta, jossa pelaamiseen on pakottava tarve, vaikka tunnistaisi pelaamisen haitat. Peliriippuvainen kokee vointinsa huonoksi ja pakonomainen toiminta aiheuttaa ahdistusta. Aivotutkimuksella on osoitettu riippuvuuden yhteys aivojen välittäjäaineen eli dopamiinin eritykseen.

Nettiriippuvuus on sukua peliriippuvuudelle, mutta sen olemassaoloa ei voida perustella sillä, että vietetään paljon aikaa verkkomaailmassa. Riippuvuudesta on kyse silloin, kun netin käyttömahdollisuuksia rajataan ja rajoitetaan ja se aiheuttaa pahaa ahdistusta. Nettiriippuvuus on yleistymässä ja tälle riippuvuudelle altistavia tekijöitä ovat muun muassa sosiaalisen tuen puute tosielämässä, yksinäisyys, impulsiivisuus, vitkastelutaipumus, yleisen verkkosisällön synnyttämä tunnereaktio ja sen voimakkuus sekä herkkyys stressille. Virtuaalimaailmassa oleskelu vähentää yksinäisyyden tunnetta ja auttaa unohtamaan mieltä painavia asioita, jolloin kierre on ikään kuin valmis ts. netin käytön lisääntyminen. Mitä suurempi ero on todellisen arkiminän ja virtuaalisen minän välillä, sitä suurempi riski on verkkomaailman liialliselle käytölle. (Kosola 2020).

13.4. Verkkomaailman hyödyt

Verkkomaailma tuo ihmiset lähemmäksi toisiaan. Se mahdollistaa uusien sosiaalisten suhteiden ja kaverisuhteiden solmimisen. Samalla se vahvistaa olemassa olevia kaveri ja sukulaissuhteita. Verkkomaailma mahdollistaa vuorovaikutuksen välimatkasta riippumatta. Verkkomaailman kautta vois saada tukea ja kannustusta, joka vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Se lisää kollektiivista älykkyyttä esimerkiksi videoneuvotteluiden välityksellä. Verkkomaailma lisää sosiaalista yhteydenpitoa ja asioiden jakamista, auttaa järjestämään tapahtumia ja kokoamaan ihmisiä samojen intressien ympärille. Lisäetuna verkkomaailmassa on viestimisen nopeus. Tiedon hankkiminen ja toisenlaisiin mielipiteisiin

tutustuminen ja uusien ideoiden löytäminen ovat verkkomaailman etuja. Verkkomaailman avulla oppii myös itseilmaisua ja mediataitoja.

Verkkomaailma ei ole joko hyvä tai paha, vaan tärkeää on ymmärtää, kuinka sitä käytetään. Tärkeää on myös muistaa, että itsessään jokin verkkomaailman alusta ei ole hyvä tai paha, vaan tavat käyttää ja käyttäytyä siellä muovaavat siitä sellaisen.

Lapset ja nuoret tarvitsevat apua netinkäytön sääntelyyn, sillä he eivät pysty itse hallitsemaan ja arvioimaan omaa toimintaansa aikuisten tavoin. On hyvä tiedostaa verkkomaailman ongelmat ja näin parantaa omaa käytöstään, kun ymmärtää, että vuorovaikutus verkkomaailmassa altistaa väärinkäsityksille. Verkkomaailman puoleen voidaan kääntyä myös silloin kun tarvitaan henkistä tukea tai kuuntelijaa. Verkkomaailman kautta voi liittyä myös erilaisiin yhteisöihin, joissa voi jakaa kokemuksiaan saman kokeneiden ihmisten kanssa ilman pelkoa siitä, että tulee tunnistetuksi. Verkostoitumisen avulla voi löytää uusia ystäviä, mutta myös ymmärrystä omalle tilanteelleen.

14. Verkkomaailman käyttäminen, ohjeita ja vinkkejä

Verkkomaailman käyttämisen tulisi olla mukava kokemus. Kuitenkin kaikkeen toimintaan liittyy ajatus kohtuullisuudesta. Kun verkkomaailman käyttö on tasapainossa kaiken muun elämän kanssa, voidaan puhua normaalista käytöstä. Toisaalta, kun verkkomaailmassa oleminen vie suurimman osan hereilläoloajasta, vaikuttaa nukkumiseen, tuottaa mielipahaa ja medialaitteesta on vaikeaa irrottautua, voidaan puhua ongelmakäytöstä tai ainakin siihen liittyvistä varoitusmerkeistä. Tärkeintä on löytää tasapaino tavallisen elämän ja verkkomaailman väliltä. Verkkomaailmaa voisi luonnehtia myös siten, että siellä on ihan yhtä paljon vaaroja kuin tavallisessa elämässäkin. Pelisääntöjä sekä mediassa, että arkisessa elämässä pitää opetella sekä koulussa, että kotona. Pelisääntöjä noudattamalla toimimme vastuullisesti ja turvallisesti.

Aikuisten tulee olla kiinnostuneita nuorten asioista sekä siitä, mitä nuorelle kuuluu myös verkkomaailmassa. Etenkin ahdistusta ja pelkoa aiheuttavista asioista puhumiseen kannustaminen on erityisen tärkeää. Välillä olisi syytä irrottautua verkkomaailmasta, ottaa ikään kuin aikalisä. Lisäksi ennen nukkumaan menoa on syytä sammuttaa mobiililaitteet hyvissä ajoin. Verkkomaailman materiaaliin tulee suhtautua kriittisesti ja tiedostaa se, että viestejä ja kuvia muokataan paljon ennen niiden varsinaista julkaisemista. Kaikki ei ole totta, mitä kuvassa välttämättä näkyy. Myös aikarajoja voi asettaa. Nuorelta voi kysyä, onko yhdeksän tunnin päivittäinen verkkomaailman käyttö järkevää ja mitä muuta tuollaisena päivänä enää ehtii tekemään. Hyvä on myös tiedustella, kuinka paljon nuori liikkuu ulkona päivittäin, vai liikkuuko lainkaan.

14.1. Ajatuksia siitä, miten ja mitä lapsen ja nuoren kanssa voisi keskustella

- ✓ ole kiinnostunut netinkäytöstä
- ✓ käytä ja tutki mediaa yhdessä nuoren kanssa
- ✓ kysy nuoren mielipiteitä eri medioista, mikä on kiinnostavaa, mikä on hyvää

- ✓ kuuntele nuoren kokemuksia medioiden käytöstä, älä vähättele
- ✓ anna nuoren kertoa, miten hän toimii eri medioissa, lataako hän videoita tai kuvia ja miten hän itsensä medioissa esittää ja minkälaisissa ryhmissä on mukana. Tunteeko hän henkilökohtaisesti ryhmässä olevia muita ihmisiä, onko hänellä verkossa ystävänään sellaisia ihmisiä, joita ei ole koskaan edes tavannut
- ✓ kerro, miten itse käytät erilaisia medioita ja pyydä nuorta näyttämään, millaisia palveluita hän käyttää
- ✓ kerro verkkomaailmassa tapahtuvista ikävistä asioista ja siitä, miten toimitaan, kun kohtaa itseään häiritsevää käyttäytymistä
- ✓ varmista, että nuori on tietoinen, että aina voi kysyä ja varmistaa asioita aikuisilta tai muilta asiantuntijatahoilta
- ✓ mikäli nuori on kohdannut verkkomaailmassa jotakin ikävää, kiitä häntä ensin luottamuksesta ja pohtikaa tämän jälkeen yhdessä, mitä asialle voi tehdä ja miten sen voi jatkossa välttää
- ✓ palveluiden käytösääntöihin ja yksityisyysasetuksiin on hyvä tutustua rauhassa etukäteen ja on hyvä muistuttaa salasanojen yksityisyydestä: salasana ei ole kavereille jaettavaa tietoa
- ✓ kannusta ystävällisyyteen ja huomaavaisuuteen verkkomaailmassa
- ✓ pohtikaa yhdessä, mikä tieto on julkista ja mikä yksityistä, samalla on hyvä miettiä, ketkä kaikki ovat lukemassa viestejä
- ✓ kaikkein tärkein erimerkki on aikuinen ja aikuisen vastuullinen ja huomaavainen verkkomaailman käyttäytyminen. On myös hyvä kysyä mitä mieltä nuori itse on erilaisista käyttäjäehdoista ja yleisesti käyttäytymisestä, sekä siitä, miten nuori itse käyttäytyy ja toimivatko muut nuoret verkkomaailmassa eri tavalla.

14.2 Muutama muistisääntö turvalliseen verkkokäyttämiseen

A) Tilannetaju

- milloin on hyvä reagoida ja milloin jättää asiat huomioimatta
- mitä on oikein julkaista
- mitä uutisia kannattaa kommentoida ja julkaista
- viestien rauhallinen lukeminen on tärkeää, ei spontaani kommentointi

B) Kuvien julkaisulupa

- aina on kysyttävä lupa kuvan julkaisemiseen
mieti ennen julkaisemista, haluatko että kuva on julkinen vielä vuosienkin päästä tai haluatko löytää kuvasi kymmenien vuosien jälkeen mediavirrasta.

Miten toimia, jos lapsen alastonkuva on levinnyt digitaaliseen mediaan?

- Pysy rauhallisena, älä syyllistä lasta
- Muistuta itsellesi ja lapselle, että kaikille asioille voi tehdä jotain
- Jos kuvamateriaali on lähtenyt kiertämään netissä, ota kuvankaappaus ja ilmoita asiasta poliisille
- Jos materiaali kiertää esimerkiksi ikätovereiden viestiryhmissä vaadi, että materiaalin saaneet poistavat sen välittömästi

- Tilanne herättää usein voimakkaita tunteita ja niistä on hyvä keskustella sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa
- Usko mitä lapsi kertoo
- Kuuntele enemmän, puhu vähemmän

Muista, että tekijä on AINA vastuussa

- Vältä miksi -kysymyksiä, ne lisäävät lapsen kokemaa syyllisyyttä ja häpeää
- Ota turvataidot puheeksi vasta akuuttivaiheen jälkeen
- Muista, että lapsella saattaa olla monenlaisia tunteita tapahtumaan liittyen
- Aikuisen kanssa lapsi voi jutella nimettömästi myös esimerkiksi Suomen Mielenterveysseuran Sekaisin –chatissa <https://sekasin247.fi/>
- Seksuaalirikoksen uhriksi joutunut tai tämän vanhempi voi olla myös yhteydessä myös Rikosuhripäivystykseen <https://www.riku.fi/>

C) Rajojen asettaminen ja toisten rajojen kunnioittaminen

- tunnista omat rajasi, mitä tietoa haluat julkisesti itsestäsi kertoa, mikä asia ei kuulu kaikille
- kunnioita niitä rajoja, joita kaveri on asettanut. Painostaminen ei ole sallittua.

D) Yksityisyyden ja julkisuuden ymmärtäminen

- mitkä asiat ovat yksityisiä, mitkä asiat voi julkistaa. Tästä on hyvä keskustella yleisesti kavereiden kanssa. Haluatko joutua viraali-ilmiöksi?
- Sosiaalisen median käyttäjäprofiilit kannattaa laittaa yksityisiksi, jolloin nuori voi rajata ryhmän, joka näkee hänen julkaisemansa sisällöt.

E) Kieltäytyminen epämuikavasta nettikohtaamisesta (painostus)

- miten kieltäydytään ja ollaan kohteliaan neutraaleja. Miten suhtautua epämuikavaan nettiseuraan. Mitä tarkoittaa epämuikava ja millä tavalla epämuikava käytös tulee tulkita. Ovatko kaikki kohtaamiset epämuikavia vain esimerkiksi ikävän ulkomuodon takia?

F) Kaveritaidot ja reilutoiminta verkossa

- Kaveritaitojen opettelu, miten sovitaan riidat, miten ylipäättään keskustellaan mediassa, mikä on riitelyä ja mikä on keskustelua. Voisiko riita olla kahdenkeskinen, ei julkisesti jaettava?

G) Vanhemman toiminta verkkomaailmassa (kuvat ja henkilötiedot)

- Aikuisen on hyvä pohtia, mitä tietoja tai kuvia perheestään ja lapsistaan julkaisee. Kaikki nuoret eivät ole innostuneita, jos vanhempi julkaisee omasta mielestään varsin onnistuneen ”hauskan” kuvan lapsestaan, josta lapsi voi tuntea itsensä nolatuksi.

H) Vanhojen käyttäjätilien hallinnointi

- Vanhat tilit on hyvä lakkauttaa ja sisällöt poistaa. Vanhoja tilejä katselmoidessaan voi löytää ikäviä yllätyksiä ja tilitietojen kaappauksia.

I) Sääntöjen asettaminen

- Lapsen ja nuoren kanssa on hyvä keskustella siitä, milloin puhelin on hyvä laittaa äänettömälle ja missä vaiheessa on erityisen tärkeää palauttaa äänet. Etenkin liikenteessä liikkumisesta ja älylaitteiden käytöstä on syytä keskustella.
- Lasta ja nuorta on hyvä ohjata olemaan vastaamatta tuntemattomasta numerosta tuleviin puhelinnumeroihin. Vaikka soittaja voikin olla lapselle ja nuorelle tuttu henkilö, voi soittoja tulla myös puhelinmyyjiltä tai ulkomaisista numeroista, joihin vastaaminen aiheuttaa suuren puhelinlaskun.
- Hätänumeron käyttö on tärkeää opettaa lapselle ja nuorelle. On olemassa myös hätänumerosovellus, jonka voi puhelimelleen ladata, mutta sen käyttöä on ohjattava ja opetettava, ettei hätäkeskukseen tule soitettua turhaan tai vahingossa. Sovelluksen etuna on se, että tätä kautta soitettut puhelut pystytään myös paikantamaan.

J) Lapsilukot ja paikannus

- Operaattoreilta voi saada suojatuksi saldorajat sekä puhelinnumeroestot. Nämä asiat voidaan tehdä puhelinliittymää hankittaessa. SIM-koodi on hyvä vaihtaa sellaiseksi numerosarjaksi, jonka lapsi muistaa hyvin. Sovelluskaupoissa, ainakin Androidilla olevan Google-kaupan sekä Applen AppStoren aikuissisällöt suodatetaan puhelimen omista asetuksista. Sovellusten sisäisiä ostoja saa estettyä rajoituksella eli PIN-koodilla, asetukset tulee itse asentaa omassa puhelimesta. Näiden koodien avulla lapsi tai nuori voi suojautua varkauksilta ja esimerkiksi kavereiden tekemiltä kiusoilta, kuten toisen puhelin käyttöönottamiselta ja esimerkiksi siltä, että joku toinen julkaisee sosiaalisessa mediassa jotain sellaista, mitä lapsi tai nuori ei itse haluaisi. Lapsen ja nuoren kanssa kannattaa keskustella sopimattomista sisällöistä ja toisaalta puhelimeen on mahdollista asentaa erillinen turvaselain-ohjelma, joka skannaa puhelinta jatkuvasti viruksien varalta. (Google-haulla tämäkin on toki kierrettävissä).
- Operaattoreilta on mahdollista saada myös seurantapalveluita, joka mahdollistaa lapsen ja nuoren puhelimen seuranta kartalla. Tämän sovelluksen etuna on se, että kun puhelimesta loppuu akku, näkyy kartalla puhelimen viimeinen sijaintitieto. Toisaalta esimerkiksi iOS, Android ja Windows on Life 360 tarjoavat paikannussovelluksen, johon kaikki perheen puhelimet saa liitettyä käyttöjärjestelmästä riippumatta. Sovellusten, kuten Windows ja Android avulla voidaan lapsen ja nuoren äänettömällä oleva puhelin muuttaa äänelliseksi.
- <https://families.google.com/intl/fi/familylink/> on väline vanhemmille. Sen avulla luodaan lapselle Google tili, jonka avulla lapsi voi käyttää Googlen tuotteita ja palveluita, mutta joita vanhempi voi seurata ja tarvittaessa ohjata lasta käyttämään palveluita oikein.

15. Mediataitojen kehittäminen ja kehittyminen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on suositellut kahden tunnin ruutuaikaa päivässä. Tämä perustuu tuoreimpaan tietoon ruutuaajan vaikutuksista. Huomioitavaa on, että ruutuaika voi tulla käytetyksi jo koulussa koulupäivän aikana. Lapsen ja nuoren ruutuaikaa voi rajoittaa aikuisen puhelimella esimerkiksi Dinner time -sovelluksella. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että molemmilla on sama sovellus käytössä. Tällä sovelluksella voi tarkkailla ruutuaajan käyttöä ja asettaa aikarajoja, jolloin se ei ole käytössä (läksyjen teko tms.) Sovelluksen kautta voi monitoroida myös lapsen ja nuoren hakemia sisältöjä ja sen avulla asettaa netin käytölle estoja. (Moment Appella, Screen Time Parental Control Androidilla).

Älylaitteiden säteilyä on tutkittu paljon ja tämänhetkisen tiedon mukaan säteily laitteista on vähäistä. On kuitenkin suositeltavaa pitää laitetta esimerkiksi pöydällä, eikä kiinni itsessään, sillä radiotaajuinen säteily esimerkiksi langattomasta verkosta vähenee nopeasti, mitä kauemmaksi laitteesta siirrytään.

On hyvä sopia aika, jolloin älylaitteiden käyttö illalla lopetetaan, sillä laitteen sinivalo vaikuttaa lapsen ja nuoren yöuniin vähentämällä melatoninin tuotantoa. Laite toimii samalla tavoin kuin esimerkiksi kirkasvalolamppu, toisin sanoen sillä on piristävä vaikutus. Toisaalta joissakin puhelimissa ja tableteissa on ns. yötoiminto, joka himmentää laitteen valoja illalla ja yöllä. Tutustu ja osallistu lapsen ja nuoren median käyttöön. Tulokset osoittavat, että nuorten useita kertoja viikossa tapahtuva mediankäyttö keskittyy huomattavan paljon chattailuun (80 %) ja sosiaaliseen mediaan (74 %). Seuraavaksi yleisintä oli verkkouutisten lukeminen (53 %) ja sähköpostin käyttäminen (46 %).

Lapsen kanssa voi keskustella esimerkiksi ajatuksella siitä, että mitä kertoisit kaupan kassalla ja mitä et haluaisi nähdä koulun ilmoitustaululla. Toisin sanoen, mikä on julkista ja mikä on yksityistä tietoa. Kotiosoitteen, salasanojen ja oman koko nimen käytöstä on myös hyvä keskustella, sekä siitä, että nämä tiedot on hyvä pitää pois sosiaalisesta mediasta. On hyvä myös muistuttaa, että mikäli käyttää jonkin alustan seurantatietoja päällä, näkyy myös kaikille seuraajilleen kartassa. Tämä tarkoittaa sitä, että on syytä olla tarkkana sille, ketä kaverikseen hyväksyy. Sovellusten julkisuusasetuksissa on hyvä käydä läpi sitä, mitä tietoja itsestään jakaa kaikkien käyttäjien nähtäville. Henkilötietojen lisäämistä erilaisiin sovelluksiin on hyvä harjoitella yhdessä aikuisen kanssa. Lapsen kanssa on hyvä keskustella siitä, mikä on henkilötieto ja mitä mahdollista haittaa on henkilötietojen leviämisellä tai miten henkilötietoja voi käyttää väärin.

16. Tietomurrot ja tietovuodot ja niihin varautuminen

16.1. Kyberrikollisuus ja kyberrikolliset

Kyberrikollisuus ei ole koskaan aiemmin ollut niin aktiivista, kuin mitä se nyt on. Kyberrikollisuus tarkoittaa ja se myös kytkeytyy digitalisoitumisen aiheuttamiin uudenlaisiin turvallisuushaasteisiin, joita ei vielä aiemmin tavattu tässä mittakaavassa. Suurimpana

kimmokkeena kyberrikollisuuden taustalla on kaupankäynnin ja palveluiden siirtyminen verkkomaailmaan. Luonnollisesti tämän siirtymän mukana myös erilaiset rikolliset toimet siirtyivät verkon puolelle.

Kyberrikolliset ovat ennen kaikkea kiinnostuneita esimerkiksi eri yritysten asiakkaista ja asiakkaiden yksityisyyteen liittyvistä tiedoista, joita he voivat myydä eteenpäin tai joiden avulla ne voivat kiristää yritystä. Sama pätee myös yksityishenkilöihin. Eri henkilöiden käyttäjätunnuksia, salasanoja, henkilötietoja ja luottokorttitietoja liikkuu määrällisesti eniten ns. pimeässä verkossa.

Kyberrikollisilta suojautumisen tekee haastavaksi se, että hyökkääjät voivat olla taustoiltaan ja motiiveiltaan hyvin erilaisia. Samakin kyberrikollinen voi tilanteesta riippuen hyödyntää erilaisia toimintamalleja, riippuen siitä millaisia tietoja kulloinkin on käytettävissä. Karkeasti voidaan sanoa, että kyberrikolliset jakautuvat neljään eri ryhmään.

1. Yksittäinen koodari, motiivina etenkin haitanteko
2. Valkokaulusrikollinen, motiivina taloudelliset hyödyt
3. Yritystason vakoilijat, motiivina innovaatioiden ja kilpailuedun hankkiminen ja taloudellinen hyöty
4. Valtiollinen taho, motiivina esimerkiksi toisen valtion päämiesten henkilötiedot, terveystiedot tai vaikkapa maanpuolustukseen liittyvät tiedot.

16.2. Tietojen kalastelu

Yleisin kyberrikollisten käyttämä keino on tietojenkalastelu. Tietojenkalasteluun käytetään tyypillisesti hyvin aidolta tai muuten vetoavalta vaikuttavaa viestiä. Viestit vaikuttavat tulevan joko entuudestaan tutulta henkilöltä tai tutulta organisaatiolta. Viestit jäljittelevät taitavasti virallisten organisaatioiden ulkoasua. Niiden logoja, värimaailmaa, henkilöstöä ja muita tunnuspiirteitä, jotta viestistä saadaan mahdollisimman todentuntuinen. Viesti saattaa oikeasti jopa tullakin viestin lähettäneen henkilön sähköpostipalvelimelta tai sosiaalisen median tililtä. Tämä on mahdollista, mikäli rikollinen on päässyt murtautumaan hänen sähköposti- tai käyttäjätiliinsä. Haitallisia linkkejä liikkuu paljon myöskin internetissä ja sosiaalisen median kanavissa, samoin linkkejä on lähetetty myös tekstiviestitse.

Uhriksi voi joutua kuka tahansa, sillä kyberrikollisten taktiikkaa voi tässä yhteydessä verrata haulikkoammuntaan. Tärkeintä heidän näkökulmastaan on se, että joku haksahda lähetettyyn kalasteluviestiin.

16.3. Käyttäjätilien suojaaminen

Käyttäjätilien suojaamisessa tärkeimmässä roolissa nykyään on monivaiheinen tunnistautuminen. Monivaiheisella tunnistautumisella varmistetaan henkilön identiteetti käyttäen useampaa eri tunnistautumistapaa.

Sähköinen tunnistautuminen perustuu kolmeen eri tekijään:

1. Se on jotakin mitä tiedät, kuten esimerkiksi salasana
2. Siinä välineenä toimii jotakin mitä omistat, kuten puhelimella operoitava mobiilivarmenne tai puhelimeen tuleva vahvistus tekstiviesti.
3. Se on jotakin mikä yksilöi minut, kuten sormenjälki, kasvojentunnistus tai pankin avainlukulista.

Käytännössä, kun käytetään monivaiheista tunnistautumista, on kahden kolmesta tunnistautumistavasta toteuduttava, jotta tunnistus on riittävää. Jos käyttäjätunnus ja salasana päätyisivät rikollisen haltuun, pitäisi hänen saada haltuunsa vielä monivaiheisen todentamisen kertakäyttökoodi tai väline, kuten henkilön puhelin, onnistuakseen tietomurrossa. Eli vaikka rikollisella olisikin salasanasasi, ei hän pääse sisään palveluun, sillä varmentamiseen tarvittava tieto puuttuu. Kaksivaiheinen tunnistautuminen on yleisin monivaiheisen tunnistautumisen muoto. Sen käyttö hankaloittaa huomattavasti kyberrikollisten tietojenkalastelu yrityksiä.

16.4. Miten tietomurroilta suojaudutaan?

A) Pidä ohjelmistot ja järjestelmät aina päivitettyinä

Tietomurtojen torjunnan kannalta on erittäin tärkeää pitää järjestelmien ja laitteiden päivitykset ajan tasalla. Suuri osa ohjelmistopäivityksistä sisältää haavoittuvuuksien korjauksia, joten ne on syytä asentaa pian niiden julkaisemisen jälkeen. Haavoittuvilla järjestelmillä on aina suurempi riski joutua tietomurron kohteeksi.

B) Käytä monivaiheista tunnistautumista

Monivaiheisella tunnistautumisella tarkoitetaan käyttäjätunnuksen ja salasanan käyttöä täydentävää tunnistustapaa palvelun käyttäjän tunnistamiseksi. Esimerkkinä täydentävistä tunnistustavoista on nettipankeissa käytetyt kertakäyttöiset avainlukulistat ja matkapuhelimeen lähetettävät koodit. Käyttäjätunnuksen ja salasanan haltuunsa saaneen hyökkääjän tulee saada haltuunsa vielä monivaiheisen tunnistautumisen kertakäyttökoodi onnistuakseen tietomurrossa.

C) Älä käytä samoja salasanoja useammassa eri palvelussa

Moneen internetissä käytettyyn palveluun on kohdistunut suuria salasananvuotoja. Jopa miljoonia käyttäjätunnus-salasana-pareja on vuodettu yleisesti saataville. Käyttämällä eri salasanoja jokaisessa eri palvelussa voit estää vuotaneiden tunnusten laajemman hyväksikäytön. Suositus on, että jokainen käyttäisi salasanojen hallintaohjelmaa, esim. F-Secure ID-protection.

D) Muista varmuuskopiot

Tee tärkeimmistä tiedoista sekä palveluista varmuuskopiot. Säilytä varmuuskopiot erillään suojattavista järjestelmistä ja tiedoista, ettei esimerkiksi kiristyshaittaohjelma tee myös varmuuskopioista käyttökelvottomia. Testaa varmuuskopioiden palauttamista säännöllisesti, esimerkiksi vuosittain. Näin varmistut, että varmuuskopioiden palauttaminen onnistuu ja

tarvittavat järjestelmäasetukset on varmuuskopioitu.

16.5. Tietovuodot ja niihin reagointi

Tietovuoto tarkoittaa sitä, että salassapidettävää tietoa vuotaa ulkopuolisille tavalla tai toisella. Tietovuoto voi tapahtua esimerkiksi siten, että tietojärjestelmään, laitteeseen tai palveluun tunkeudutaan luvatta ja tunkeutumisen yhteydessä varastetaan tietoja. Se voi tarkoittaa myös vaikkapa sähköpostitilin luvaton käyttöä luvatta haltuun saatujen tunnuksien avulla. Tietomurto on määritetty rikoslaisa rangaistavaksi teoksi, samoin tietomurron yritys on rangaistava teko. Esimerkiksi pelkkä luvaton järjestelmään tunkeutuminen täyttää rikoksen tunnuspiirteet, eikä tällöin tarvitse olla tarkkaa tietoa siitä varastettiinko tunkeutumisen yhteydessä tietoja vai ei, rikos on yhtä kaikki tapahtunut.

Tämän vuoksi on äärimmäisen tärkeää, että tietovuotoihin ja niiden mahdollisuuteen reagoidaan välittömästi ja niistä ilmoitetaan eteenpäin. Koska kyseessä on rikos, tehdään ensimmäisenä rikosilmoitus poliisille. Toinen informaatio tehdään viimeistään 72 h kuluttua tapahtuneesta tietosuojavaltuutetun toimistolle, erityisesti, jos epäillään, että vuodon yhteydessä on varastettu henkilötietoja. Jos taustalla epäillään olevan kyberrikollisten, ilmoitus kannattaa tehdä myös kyberturvallisuuskeskukselle. Kaikki edellä mainitut ilmoitukset on mahdollista tehdä sähköisesti, joten suoralinkki ilmoituksen tekemiseen kannattaakin olla valmiina esimerkiksi yrityksen poikkeama- ja häiriötilanne ohjeissa. Samoin on informoitava niitä asiakkaita ja rekisterinpitäjiä, joiden tietoja on mahdollisesti päässyt vuotamaan tietovuodon yhteydessä eteenpäin.

16.6. Mitä evästekäytännöt ovat, mitä ne tarkoittavat?

Käytännössä aina, kun vieraillet nettisivustolla, käyttämäsi internetselaimen kautta tallennetaan käyttämäsi laitteeseen pieni tiedostopaketti.

Esimerkiksi verkkosivujen toiminnan kannalta, evästeet ovat tärkeitä, sillä ne saattavat sisältää tärkeitäkin tietoja, jotka ovat oleellisia verkkosivujen haluttujen toimintojen kannalta, vaikkapa verkkokaupan ostoskorin. Evästeet antavat kuitenkin palvelusta ja sivustosta riippuen toisinaan hyvinkin yksilöivää tietoa sivustolla vierailevasta henkilöstä.

Evästetietoja tieto voi olla esimerkiksi:

- Mitä kautta kävijä päätyi sivustollesi
- Mikä hänen sijaintinsa on
- Kävijän kielivalinta
- Kävijän viettämä aika sivustolla
- Mitä sivuja kävijä katseli

16.7. Miten algoritmit toimivat?

Sosiaalinen media tarvitsee käyttäjiä ja heidän tuottamaansa tietoa ja sisältöä. Tämä on koko sosiaalisen median perimmäinen tarkoitus ja tavoite. Jos sisältöä ei olisi, Facebook, Instagram, TikTok ja muut suositut kanavat olisivat vain pelkkiä teknisiä alustoja. Sosiaaliseen mediaan kytketyt algoritmit puolestaan pyrkivät tunnistamaan käyttäjien käyttäytymistä entistä paremmin,

jotta ne pystyvät parhaalla mahdollisella tavalla optimoimaan käyttäjälle näytettävää ja suositeltavaa sisältöä. Algoritmien tavoitteena on siis saada meidät somen käyttäjät viihtymään somen äärellä mahdollisimman pitkään.

Algoritmit ovat siis niin sanottuja sääntöjoukkoja, jotka valikoivat meille näytettävää tai suositeltavaa sisältöä. Näytettävään sisältöön puolestaan vaikuttaa se, mistä olemme kiinnostuneita ja keiden kanssa olemme yhteydessä. Algoritmit ovat siinä mielessä itsekkäitä, että ne eivät mieti haluaisitko seurata sosiaalisessa mediassa kavereita tai saada itseä kiinnostavaa sisältöä. Ne toimivat puhtaasti käytettävän palvelun tekijän tavoitteiden mukaisesti. Nämä kolme tekijää vaikuttavat siis merkittävästi siihen mitä algoritmit valitsevat meille näytettäväksi sosiaalisessa mediassa:

1. Millaiseen sisältöön reagoimme
2. Millaisia aiheutunnisteita näissä sisällöissä on
3. Millaisesta sisällöstä kaverimme pitävät

Algoritmit reagoivat meidän reaktioihimme. Mitä enemmän sisältö herättää meissä tunnetta, sitä varmimmin algoritmit reagoivat siihen. Yleensä julkaisut, jotka herättävät meissä positiivista tai negatiivista tunnetta johtavat myös siihen, että lähdemme jakamaan julkaisua. Ehkä yksi vaikuttavimmista esimerkeistä algoritmien seuraamisessa voidaan pitää Google maps -palvelun seuraamista orjallisesti. Simon Weckert vuokrasi 99 älypuhelinia, laittoi ne karruun ja veti sitä perässään Berliinin hiljaisilla kaduilla. Google Maps tulkitsi, että kyseessä on liikenneuhka. Tai että karttapalvelun ohjetta on seurattu niin orjallisesti, että on päädytty autolla Tyyneen valtameren. Algoritmit tietävät paljon ja ne ohjaavat erilaisten palveluiden käyttämistä, tiedon saantiamme ja uutisten lukemistamme. Mutta ne ovat silti ihmisten asentamia ja inhimillisellä toiminnallamme voimme niihin vaikuttaa. Algoritmeja voi myös ”kuratoida” eli opettaa. Tämä tarkoittaa uutissyötteen aktivointia sellaiseksi, että saa syötteesensä vain haluamiaan asioita esimerkiksi söpöjä kissavideoita.

17. Lopuksi

Verkkomaailma luo käyttäjilleen paljon haasteita ja mitä enemmän haasteista tietää, sitä varovaisemmin ja kriittisemmin mediaan suhtautuu. On syytä muistaa, ettei näppärä laitteiden hallinta tarkoita automaattisesti sitä, että osaisi myös käyttäytyä oikein. Käytöstapoja on syytä aika ajoin muistuttaa niin itselleen kuin lapsille ja nuorillekin. Oma nettikäyttäytymistään on aika ajoin hyvä pohtia, käyttäydynkö asiallisesti, kommentoinko fiksusti ja ovatko kaikki kommentointini edes tarpeellisia. Nettietikettiin on syytä kiinnittää huomiota ja pitää itselleen tavoitteena toimia oikein ja korrektisti myös verkkomaailmassa.

Turvallinen verkkokäyttäytyminen kytkeytyy niin lainsäädännön luomiin viitekehyksiin, käyttämiimme laitteisiin, niiden suojaamiseen ja omaan käytökseemme. Näistä näkökulmista oma käytöksemme ja toki myös tietotaitomme ovat merkittävimmässä roolissa sen osalta, miten hyvin osaamme suojautua erilaisia uhkia vastaan.

Toivottavasti sait oppaasta erilaisia ratkaisukeinoja ja näkökulmia verkkomaailman eteen tuomiin haasteellisiin hetkiin sekä lisätä mahdollisuutta pohtia järkevää verkkomaailman käyttöä. Me kaikki käyttäjät opimme koko ajan uutta, mutta samalla meidän tulisi myös muistaa, ettei sosiaalisen käyttäytymisen etikettiä ole unohdettu. Nettikeskustelussa on mukana toinen ihminen, jonka reaktiot ovat myös sidoksissa tunteisiin ja tapaan ymmärtää maailmaa. Kohteliaisuus on valttia myös verkkomaailmassa. Valjastetaan siis tämä väline tuottamaan hyvää meille kaikille verkkokäyttäjille.

Lähteet:

Lapsi verkossa – Näkökulmia lasten oikeuksiin ja tietosujaan digitaalisessa ympäristössä, Lastensuojelun Keskusliitto. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 1/2019

Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, Pelastakaa Lapset ry:n raportti (2016) https://frantic.s3.eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155212/Grooming-raportti_final.pdf

Laaksonen, S-M., Matikainen, J., & Tikka, M. (Eds.) (2013). Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Vastapaino.

Kosola, S. (2020) Lasten ja nuorten netti- ja peliriippuvuus: pitääkö olla huolissaan? HUS, Children's Hospital, University of Helsinki, Lääkärilehti 6/2020.

Kouluterveyskysely (2017) THL <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa, Pelastakaa lapset ry (2018) https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf

Ikonen, R., Halme, N. (2018) Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta: Kouluterveyskyselyn 2017 tuloksia

